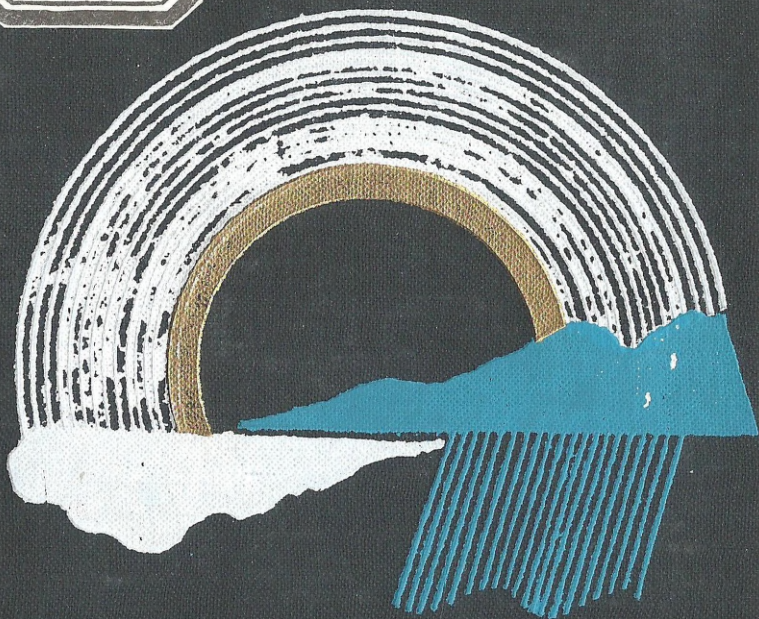

92

H 17

ДМИТРО
НАДІЇН

ПРОЗОРИСТЬ

Недоспівана пісня бійця

В розквіті творчих сил та поетичного таланту в буремний 1942 рік пішов із життя Дмитро Пименович Надіїн. «Я був бійцем» — так названо одну з його книг. І в цій назві відбита вся суть життя та творчості поета. Кришталево чесний, правдивий та принциповий, уважний та чуйний — таким знали Дмитра Надіїна його друзі та товариші. Своїм поетичним словом він гартував сили та виховував гнів, проглядав у завтрашній день і натхненно славив наше сьогодні. А в грозові дні початку Великої Вітчизняної війни митець поєднав у своїй біографії натхнення співця і пристрасть воїна. Він кинувся на смертельний герць з ворогом і згорів у ньому доостанку.

«Дорога Софійко,— писав поет-боєць з фронту 15 січня 1942 року,— бережи сина, вчи його української мови, пісень... Хай він буде тим, чим йому належить бути,— справжньою людиною... Вже скучив я за тобою, та нічого не поробиш до кінця війни. Так треба!»

Так треба! Це почуття обов'язку перед народом, перед партією, перед Батьківщиною. Іншого покликання поет не знав. Він вірив у наше комуністичне майбутнє, в ім'я його працював, в ім'я його загинув.

Перед нами архіви Дмитра Надіїна. Пожовклі від часу та переховування аркуші паперу. На них чітким, розбірливим почерком зроблено безліч варіантів одного і того ж твору, поезії переписані начисто, план поетичної збірки «Одна», яку поет напередодні війни готував до друку, машинописні сторінки кандидатської дисертації про творчість Лесі Українки, листи, нотатки із творів Володимира Ілліча Леніна. Серед творів привертає увагу поема «Зречення» і незакінчений великий твір про заслання Т. Г. Шевченка, психологічна поема «Глоба та Ярина», значний за розміром та ідейним змістом твір «Сокіл і його син» і героїко-драматична поема «Коломан Валіш».

Архів поета. В ньому його коротке тридцятип'ятилітнє життя (народився Дмитро Надіїн в 1907 році на Одещині, в родині поміщицького наймита), сповнене тривоги, шукань і творчості. Тут і згадка про дитинство, коли хлопчак вслухався в мудрі слова батькової розповіді про фронти імперіалістичної війни, про пізнану та усвідомлену в окопах ленінську правду, про його більшовицьке завзяття та горіння. Це вони, батьківські слова, лягли потім на папір чистосердним визнанням і клятвою:

**Я порох війни
По-хлопчачому нюхав,
Романтику Жовтня
Виловлює вухо...**

**Я хлопчиком був!
Та чи маю в тім скніти?
Співаю, як Жовтень
Учивсь боронити...**

А далі воскрешаються роки Херсонської профшколи, Миколаївського педагогічного інституту. служба в лавах Радянської Армії, журналістська робота на Донбасі, редагування одеського літературно-художнього та громадсько-політичного журналу «Літературний Жовтень», викладання української літератури в Одеському педагогічному інституті та науковій студії творчості Лесі Українки, Тараса Григоровича Шевченка, Павла Тичини, Володимира Сосюри і, нарешті, війна. І в кожному рядку того архіву сонцем просвічує віра в людину, в життя, в комунізм. Її вінчають рядки останнього твору, що дійшов до нас, твору, написаного в діючій армії.

**Як сонце, ми встаєм для карі
Над землі ті, де тьма сама.
Брати, посилюйте удари:
Поляже ворог, згине тьма!**

Поетична творчість Дмитра Надіїна починається в кінці двадцятих років. Тоді на сторінках періодичної преси з'являються перші проби пера молодого автора. Незабаром виходить і збірка поезій з досить промовистою символічною назвою «На

світанні». Це вславлення світанку нашого життя — Великого Жовтня, героїки громадянської війни, романтики соціалістичного будівництва. Ще більш промовистою є назва другої книги поета — «Прозорість». Своїм ідейним та художнім рівнем книжка стала в один ряд з кращими поетичними творами першої половини тридцятих років. У ній відбита синівна любов до партії та народу, тверезе розуміння своїх громадських прав та обов'язків. Поет гордо і натхненно промовляє від імені свого покоління:

**Я не перший і не останній
Славу в серці своїм несу
Про Вітчизну у виростанні,
Велич ленінського часу.**

Своє поетичне та громадське кредо Дмитро Надіїн найбільш повно висловив у поезії «Втручання поета». Він кличе постійно вторгатися в життя, збагачувати його своєю працею. Поета радують зрушення і змагання, швидкісні поїзди, навантажені хлібом, бавовною, вугіллями. Радісно йому спостерігати, як чорноморські порти п'ють нафту. За це можна вмерти залюбки. Та вмерти легко. Треба жити, жити і боротись. Перед народом стоять титанічні завдання. Треба подолати нахабні вітри і виростити високий врожай. Поет малює образ «кремезного велетня» — пролетаря,

кличе в темпи одягнути дні, клянеться бути сурмачем великого трудового походу.

**Я встану теж. Я не зігну плеча,
Не за останнього я йтиму сурмача.
Ми доведем, що відступать не звик
Гартований у битвах
більшовик!**

В цій поезії виявились і риси поетичного стилю Дмитра Надіїна. Це перш за все чіткий карбований рядок, афористичність вислову, маршові інтонації, громадський пафос. Значна частина творів поета є оптимістичними з новелістичним закінченням баладами. В них, як правило, знаходимо виняткові ситуації, в яких найбільш повно може розкритися характер героя («Балада про подарунок», «Засідання бюро»). Тут помітне плідне навчання Дмитра Надіїна в свого старшого побратима Миколи Бажана.

Домінуючими в поезіях Дмитра Надіїна є теми героїки громадянської війни та романтики відбудови. Митець шукав цільних натур, героїчних характерів і знаходив їх в простих людях. Це ота дівчина-червоногвардійка, яка була першим бійцем, прапороносцем військового підрозділу і загинула у вихорі боротьби. Це ті бійці — герої «Легенди Карпатських гір», що зрозуміли великий зміст революційної боротьби, переклали гвинтів-

ки з одного плеча на друге, які із співом «Інтернаціоналу» вирушили на смертельний бій. В тому ж ряду стоять юнак Олексій Галайда («Засідання бюро») сивовусий командир, що духом дужий і «найстарший комуніст», стара куховарка, що втратила рідних синів, але не занепала духом, не втратила віри в життя.

Продовженням цих поезій є оборонні твори Дмитра Надіїна. Він бачив, як розгоряється то одне, то інше вогнище братовбивчої війни, і кликав до пильності, вимагав, саме вимагав, своїми творами тримати порох сухим, просто і переконливо звертався до своїх ровесників.

**Я мрію, друже, вікувать поетом,
Та треба бути поки що стрільцем...**

Оборонні поезії «Перша вправа», «Відпочинок наш армійський», «Трое», «Лист до товаришів і друзів по полку» мали неабияке мобілізаційне значення. Вони гартували гнів і ненависть нашого народу.

Значний цикл творів Дмитра Надіїна становлять поезії про романтику соціалістичного будівництва. Поет оспівав трудове Чорномор'я, рідний Миколаїв з його елінгами та зоряними гаванями, склав гімн чорному золоту — вугіллю, з якого встає «риштувань багатолісся».

В більших за обсягом творах поет підносить про-

блеми виховання і перевиховання радянської людини, становлення її героїчного характеру. Це, зокрема, поема «Сокіл та його син» і незакінчена поема «Зречення». Особливий інтерес в доробку Дмитра Надіїна становить незакінчена поема «Коломан Валіш». Вона присвячена героїчній боротьбі австрійського пролетаріату проти фашизації країни. Поет правдиво відтворив складну політичну ситуацію в тогочасній Австрії, показав визрівання революційної свідомості народу та його порив до захисту своєї свободи.

В перший рік Великої Вітчизняної війни Дмитро Надіїн звернувся до художньої публіцистики. Він написав п'ятнадцять нарисів, в яких прославив рядових бійців, розвідників, політпрацівників та командирів Радянської Армії. Його твори друкувались в армійській газеті, розповсюджувались окремими листівками, випущені трьома брошурами-метеликами.

Вся творчість Дмитра Надіїна сповнена світлих, сонячних фарб. Вона оптимістична та життєлюбна.

**Буяй, життя! Палай, життя!
Візьми і серце вийми —
Несу нестримане чуття
В твої земні обійми,—**

писав поет у вірші «Коли б...» Він хотів пережити життя людини, проспівати свою пісню сповна,

скласти натхненний реквієм епохи. Не до кінця збулася мрія Дмитра Надіїна. Він не доспівав своєї, так лунко початої пісні. Але й недоспівана пісня бійця принесла йому безсмертя, вписала золотими літерами його ім'я в осяйні сторінки історії.

Ів. Дузь

ДМИТРО НАДІЙН

ПРОЗОРИСТЬ

ВИБРАНІ ПОЕЗІЇ

ВИДАВНИЦТВО

ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ

«ДНІПРО»

КИЇВ — 1972

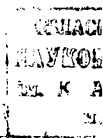
Упорядкування
С. Р. Надійної

Вступна стаття
та
примітки
С. А. Крижанівського

763234 WO

У2
Н17

7-4-3
31-БЗ-7-72М

КИЇВСЬКА КНИЖКОВА-
ДРУКАРНЯ № 5

Дмитро Пимонович Надійн прожив недовге життя. Народився він 21 жовтня 1907 року в селі Володимирівці Новобузького району Миколаївської області в селянській родині.

Доля звела нас у м. Миколаєві, на мовно-літературному факультеті Миколаївського інституту народної освіти. Оскільки ми обидва писали вірші, то скоро стали друзями, хоч віком Дмитро Пимонович був на кілька років старшим. Обидва ми брали участь в Миколаївському літературному об'єднанні «Стапелі». Уже в 1929 році Надійну пощастило видати книжку своїх віршів «На світанні» у миколаївському видавництві, назва якого нині звучить дивно — «Геть неписьменність». Проте боротьба з неписьменністю була тоді важливим державним заходом, найпершим кроком культурної революції.

Ми, селянські сини, поклонялися індустрії, і великий кораблебудівний завод поблизу Миколаєва, нині завод «Океан», уявлявся нам чимось на зразок індустріального храму. Так само нас полонила романтика Чорномор'я, де сплелися степ і море, село і місто. Ми були не лише ревними, а й ревливими друзями, і та єдина, до якої ревнували один одного, звалася Музою, Поезією. Крім романтики сучасного індустріального міста, ще більш захоплювала романтика громадянської війни (у Миколаєві тоді була дислокована знаменита 15-а Сиваська, а в Одесі не менш знаменита 51-а Перекопська дивізії). В одному з парків міста Миколаєва стояв пам'ятник Героям Сиваша.

Ми любили Пушкіна і Шевченка, Блока і Багрицького, Тичину і Сосюру, своє місто над Бугом, свій педагогічний інститут, своїх друзів-студентів, свою дачу «Освіт'янку» та яхт-клуб на схрещенні Бугу й Інгулу. Ми писали вірші про громадянську війну, про кораблі і кораблебудівний завод, про південний степ і морський порт.

Дмитро Надіїн заспівував:

Чорні елінги виснуть над Бугом,
тихий, зоряний в гавані штиль...
Повертаюсь до міста із другом
і бреду, мов незнано відкіль,—

у топ йому писав і я:

Зустрічає мене Миколаїв
весь в густім кучерявім диму,
індустрія південного краю
в степову зазирає пільму...

Потім наші шляхи розійшлися. Я поїхав навчатися до Харкова, Надіїн — служити в Червоній Армії, а після закінчення «строкової служби» — працювати в Донбас. Звідти його знову потягнуло до моря, і 1933 року він перебрався в Одесу. За цей час поет видав ще дві книжки: «Втручання поета» (1931) та «Прозорість» (1933). До вже згаданих вище тем долучилися вірші з червоноармійського побуту, оспівування індустріального і вугільного Донбасу.

Громадські мотиви, суспільні та виробничі емоції значно переважали все особисте, інтимне, бо особистим для нас було все, чим жила тоді країна, — колективізація, індустріалізація, оборона здобутків соціалістичного ладу від нападу ворога. Одним словом, поет був достеменно таким, якою була епоха.

Другу половину 30-х років Дмитро працював наполегливо і як поет, і як викладач, і як науковець — він готував дисертацію... Працю й творчість перервала війна. Дмитро Надіїн пішов на фронт з непохитною певністю в перемогу:

Як сонце ми встаєм для кари
над землі ті, де тьма сама.
Брати, посилюйте удари:
поляже ворог, згине тьма.

На жаль, віршів, написаних у дні війни, майже не збереглося. На початку лютого 1942 року під Ростовом Дмитро Пимонович Надіїн загинув. Але ім'я поета і воїна не забуто. Уже після закінчення Великої Вітчизняної війни були видані дві книжки його віршів: «Я був бійцем» (1958, Донецьк) та «Пісня бійця» (1966, Одеса). Добре слово сказано про поета і в збірнику «Пісня мужніх» (Київ, 1960).

Однак книжки, яка б давала повніше уявлення про життєвий і творчий шлях поета, досі не було. Ми спробували зібрати все краще з написаного Дмитром Надіїним,

розмістити його творчість в хронологічному порядку і в такому ж порядку коротко охарактеризувати її.

Першою і, можливо, найкращою зостається збірка «На світанні» (1929). Молодий, свіжий голос Дмитра Надіїна прозвучав на світанні нової епохи як ствердження нової людини, мрії і діяння якої гармонійно сплелися. Можливо, не все у збірнику було досконале щодо мови, образності, версифікації... Головне ж — поезії настільки пройняті чуттям нового, настільки емоційно сприйнятливі, що Дмитро Пимонович і пізніше не раз повертався до окремих віршів цієї книжки, переробляв, шлифував, включав до наступних збірок. Незважаючи на певне наслідування улюблених поетів (Тичина, Бажан, Багрицький, Тихонов), був у тій першій книжці величезний емоціональний заряд, який визначив і провідні мотиви подальшої творчості поета. Найбільш виразно цей домінуючий настрій великих планів і надій, повноти життя висловлено у вірші «Буяй, життя» (пізніша назва «Кю-ли б...»):

Буяй, життя! Палай, життя!
Візьми і серце вийми!
Несу нестримливе чуття
в твої земні обійми.

Цей бадьорий настрій повторений і у вірші «Море»:

Ах, люблю я море в бурю,
наче я — матрос!

Такі ж романтичні відчуття безмежного простору вибликає херсонський рідний степ:

Степ,
у нас одне обличчя,
хоч ти — дід, я — молодий...
Кляв я,
біг од тебе тричі...
й знов,—
як в спеку до води!

Уже тоді Надіїн звертався до поетичного епосу, до балади та поеми, оспівуючи події першої світової та громадянської війн, — «Балада про полоп», «Балада про подарунок», уривки з поеми «Прокляття». Ці твори він згодом багато разів переробляв, прагнучи досягти максимальної виразності образів і картин.

У збірнику «Втручання поета» (1931), що вже самою назвою проголошує провідну рису мистецтва соціалістичного реалізму — якнайбезпосередніше втручання в

життя,— глибше розроблялись мотиви оспівування солдатських буднів («Перша вправа») та соціалістичної індустріалізації — твори про той самий завод на Бузі, де будувалися могутні кораблі. Відомо, що кожне естетичне освоєння нового життєвого матеріалу зв'язане з певними творчими труднощами, що воно несе не тільки художні здобутки, а й часом втрати у вигляді декларативності, сухості, надмірно публіцистичної подачі цього нового матеріалу. Безперечно, деякі наші тодішні вірші нагадували віршовані нариси; у Надіїна, наприклад, вірш «Вагар» або віршовані заклики до ліквідації прориву на заводах та в шахтах. Вірш «Втручання поста», скажімо, починався патетичним звертанням:

Ти підіймашся
із гуркотом у рань,
крайно темпів,
зрушень і змагань,—

а далі у дусі «Пісні бійця» Миколи Бажана, аж до певного постичного перифразу його, йшло запевнення:

Ми вмерти — знаю ---
залюбки змогли б
за цю бавовну, нафту, вугіль, хліб,
що здобула незламна ця рука —
порепана рука робітника.

І хоча були тут втрати (підкреслений раціоналізм поетичного мислення), та в кращих віршах звучить мрія сучасника, захисника Вітчизни:

Нехай не першим — певно, другим, третім,
А влучу, влучу я кінець кінцем...
Я мрю, друже, вікувать поетом,
Та треба бути поки що стрільцем...

Так ми тоді відчували й так писали — так було треба, так диктувало почуття обов'язку... Пам'ятаю, цей вірш присвячувався мені, і його відлуння досі живе в серці, бо подібні сторінки військового життя лишилися в біографії багатьох людей мого покоління як школа гартування характеру і сили волі.

В третій книжці Дмитра Надіїна «Прозорість» (1933) вміщено кращі вірші з двох попередніх збірок, чимало нових поезій з червоноармійського життя. Тут перший відгомін знайшов і шахтарський Донбас, куди Дмитро Пимонович приїхав працювати після армії. Так творчий розвиток поета ішов від романтизму до реалізму, хоча в душі він завжди залишався романтиком. Героїзм трудових звершень першої п'ятирічки покликав поета в Донбас,

але й романтика півдня, Чорномор'я не вщухала в його душі і, зрештою, привела його в Одесу, де він спочатку працював секретарем журналу «Літературний Жовтень», а згодом викладачем педагогічного інституту. З Одесою зв'язаний наступний, на жаль, останній етап творчої діяльності поета.

Дмитро Надіїн пройшов смугу дещо раціоналістичної, часом надміру дидактичної творчості першої половини 30-х років і вступав у пору творчого злету. Він прагнув справжньої виваженості і зрілості поетичного слова та образу, окресленості власного стилю, чітких, карбованих ритмів... Поруч з любовною лірикою, що також свідчила про його творчий пошук, треба поставити вірші, балади, незакінчені поеми, тобто твори епічного звучання. Цим він продовжив «Баладу про подарунок» та «Баладу про полон», які неодноразово ним перероблялись і вдосконалювались («Легенда Карпатських гір» — новий варіант «Балади про полон»).

З нових віршів запам'ятовуються «Присвята», «Ювілейне слово», «Червоногвардійка», а з епічних речей — сповнені драматичної напруги «Сокіл і його син», «Зречення», «Коломан Валіш», адже тема робітничого Донбасу тут реалізована ґрунтовніше, ніж у віршах початку 30-х років. У всякому разі, роки, проведені у робітничому, індустріальному Донбасі, не пройшли даремно, пережите втілюється в багатьох образах і картинах. У всякому разі, треба було добре вжитися в матеріал, щоб зробити цей висновок:

І сліду рабства не залилось,
земля розквітнула, буя;
якщо вона втрачає старість,
то як змінюється серця.

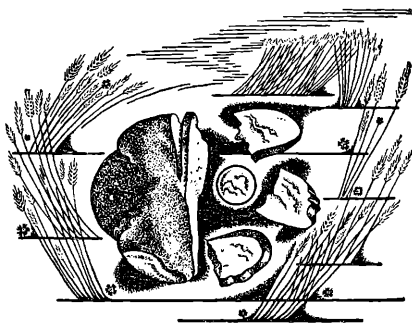
Однак треба сказати, що саме в тридцятих роках творче зростання Дмитра Надіїна дещо затрималося: не пощастило видати нової книги, яку він готував; поет рідко виступав у пресі, а багато епічних речей, що свідчили про нове піднесення його творчості і вищий рівень поетичної майстерності, залишилися недокіяченими. Недовершено, на жаль, і кандидатську дисертацію на тему «Проблема особи в ліриці Лесі Українки», над якою Дмитро Пимонович захоплювався працювати. Більшість неопублікованих творів загинула у дні війни.

Війна обірвала великі задуми і починалася поета. З воєнного часу нам, по суті, відомий лише один його тут процитований вірш. Дослідник творчості Надіїна Іван Дузь

згадує, що у цей час «...він написав п'ятнадцять нарисів, в яких прославляв рядових бійців, розвідників, політпрацівників та командирів Радянської Армії. Його твори друкувалися в армійській газеті, поширювалися окремими листівками, випущені трьома брошурами-метеликами».

Пісня поета залишилася недоспіваною. Він був рядовим бійцем великої армії будівників соціалізму, захисником Батьківщини, полум'яним співцем, творцем новітньої краси і до кінця лишився відданим партії, народу, Батьківщині, мистецтву поезії. Хай нові покоління не забудуть ім'я Дмитра Надіїна!

Степан КРИЖАНІВСЬКИЙ

ІЗ КНИГИ «НА СВІТАННІ» (1929)

ДУМА

Мені не судилися слави вінки,
судилося йти в наймити.
Яким цвітом мусила б в чорні роки,
о доле моя, розцвісти?

І сонце глузливо світило мені,
темніло од сонця в очах,
і вітер так тужно кресав по стерні,
коли я виходив на шлях.

Той шлях кам'яний оживила б трава,
та сонце і вітер печуть...
Аж ось пролунали над світом слова,
мене закликаючи в путь.

Гула Україна: «Борись, живучи!
Мчи бурею, стій, як гора!»
І, степом далеко вперед ідучи,
у світ відповів я: «Пора!»

Гриміла гроза, стугоніли дощі,
ми нашу творили добу;
в боях і походах змужнів я мерщій
і долю людини здобув.

Стражданням і кров'ю здобуто її...
цвіт яблуні, пісня в гаях,
неначе натхнення у грудях моїх,
кохане ім'я на устах.

1928

ПЕРЕДЧУТТЯ

(з О. Блока)

Я не знаю... (Тоді біля тебе,
може, снило?) Пожежа зорі
закривавила спалене небо,
і довкола цвіли ліхтарі.

Слухав я, як в театрі, як в залі
славив спів нездоланий любов.
Під склепінням слова завмирили
й оживали, схвильовані, знов.

Вийшов я. Над мостом і на річці
кущ сузірний в тумані зомлів.
Ти ж охоплена хвилею міці
непоборна частина землі.

Я не знаю, омана чи сон це:
темна зала, пожежа зорі.
Я відчув лише молодість — сонце,
що повстане з імли на порі.

1928

ДРУГОВІ

І. С. Дюмїну

Ще русяве волосся,
немає сивин
на твоїй,
на моїй голові,
ще ми маємо низку
перлових годин,—
водоспади шалені в крові. .

Наші щирі батьки
У походах зросли,
гартували їх бою вогні.
Ми зросли із грозою,
в загравах були
в громадянські
буруннії дні.

Дні минулих боїв!..
Дні прийдешніх боїв!..
О, ніщо нас не в силі спинить! —
ще могутнії руки
твої та мої,
і завзяття у серці кипить!

1928

ШУМ

Шумить, шумить шумище,
шумить, шовкніє шум.
У лісі тишу нищить
— шум-дум.

Хвилясті хмари хитро
над лісом розтяглись,
і степом хутко вітри —
у ліс...

Природо! — я до тебе,
хоч шумом одягни!..
Блукають в темнім небі
вогні.

Вогні твої, природо,
це я!

це ти!

це ми!

це бунту смілих врода!
громи!..

Шумить, шумить, шумує
патлатий ліс —

і шум

біжить,

і степ хвилює

— шум-дум!..

763234

ЛУНА

(Наслідування Пушкіну)

Чи кінь проскочить лісом,
ліс збудиться від сна,
струхнеться хаща тріском,
— луна!

Чи йде, біжить, гукає
на вигін чередник,
луною знов блукає
той крик.

І грім з ланів широких
дійде до тихих сіл,
як пісня з-за високих
могил.

Коли хто заспіває,
позве, загомонить,
луна всіх окликає
умить.

Ніхто луні за все те
відклик не склав простий,
вона — як ти, поете,
як ти.

1928

КОЛИ Б...

Буяй, життя! Палай, життя!
Візьми і серце вийми!
Несу нестримливе чуття
в твої земні обійми.

Дитинство темне загубив
я десь в ріллі, у полі,
під вітра суховійний спів
і мертве листя долі.

Ну а тепер — немов осліп
у життєвому світі...
Життя людини!
Ах,
коли б
тебе та пережити...

1928

Сизо, грозяно в просторі,
виє темний вал...
Панцерник в одкритім морі
зустрічає шквал.

Вітер хижо задимає
шапку димову,
кораблеві заважає
путь скорить пову.

Сліплять очі блиски рвійні,
скрізь гуде біда,
піднялась і сатаніє
звихрена вода.

Та даремні всі похмурі
підстуги стихій,
корабель — дитина бурі —
держить напрям свій.

Втихла буря. На щоглині
чайку бачу знов.
В далечінь та чайка лине
і бентежить кров.

1928

ІДЕМ... ІДЕМ...

Ідем... Ідем...
Степ — без краю,
очі в'їлися в пітьму,
вітер м'яко походжає,
вірний звичаю своєму.

Порозбіглись снігу шляхи
і замерзли до весни
невеликими кругами
у незміреному сні.

Закосячений у біле
спить смуглявий
півдня степ!
Заховала і забила
річка воду
в лідний склеп.

І ні висілки,
ні села
не встають
з вогнем в степу!
Наче стрічка невесела,
даленіє сиза путь.

І, мов дід
глухий і сивий,
заворожений на мить,
спить глибоко
степ чутливий,
снить про весни...
і мовчить.

1928

ВОСТАННЄ

Небагато скажу я востаннє,
бо розсудить нас тільки життя.
Я скажу,
що кохання — омана,
і омана мої почуття.

А за те, що віддав все тобі я:
серця юнь і веселість хвилини,—
ти лиш гралась з усім,
як сновія,
гралась безліч
хвилини і годин.

Після цього — ні слова востаннє...
може, погляд...
лиш так... і майну.
Лиш своє невтолиме кохання
Понесу у бентежну весну.

1928

БРАТАННЯ

Степ безмежний, шум зелений...
Степ,
у тебе дужий шум.
Степ!
Вітався ти до мене,—
я до тебе в бурі дум.

Степ,
у нас одне обличчя,
хоч ти — дід, я — молодий...
Кляв я,
біг од тебе тричі...
й знов,—
як в спеку до води!

1928

ПРОЗОРИСТЬ

А. Бунцельману

Залузаний, запльований,
осклизлий гротуар,
дерев ряди зіпсовані,
і десь ридає бар.

Я йду, іду зворушений —
це листя із дерев
уже спадати змушене
під вітровійний рев.

Чоло вдяглось задумою,
не никне голова —
тяжить бажання думами,
скупими на слова.

І лине крик воронячий
над парк, як над серця,
і день підбитий сонячний
з одного згас кінця...

Ах осінь, осінь любая!..
Ех, вітер-буревій!
Я дужий, не розгублений
За вік безвусий мій.

Зоря — мов кров і золото,
зоря — щаслива мить,
постьобана, поколота,
бунтує і горить.

А з пею й я, що вітер той,
в полоні владних дум,
ще молодий, невитертий,
Прозорий ввесь іду.

Вересень 1928

МАТИ

Там, де зірки в небозводі
бродять в літню ніч,
де степів зелені води
п'яні повесні,

там, де ліс розп'яв долоні,
села впали ниць,
і у бурі у полоні
тисячі копиць,

там мене старенька мати
жде вночі і вдень...
В двері — вітер: хоче в хату...
— Чи не син іде?

Нам, безвусим і рухливим,
нам не зрозуміть
серце матері чутливе
і зустрічну мить!

Що вона — селянка вбога —
бачила в житті?
Чим же старості дорога
мусить порости?

Вітер — в двері...
Повз порога...
Нагинає тиш...
Чим же старості дорога
мусить порости?!

1928

ПРОКЛЯТТЯ

(Уривки з поеми)

I

Гуляє хижий вітровій
між скелями в долині,
зривав сивину вершин
і нагина ялини.

Вже десь розстріляний упав
на шапки гір байдужих.
Карпатський ліс, підхмарний ліс
шумів глухий, недужий.

Три дні й три ночі дим блукав,
і пах стояв од крові,
і тріск рушниць,
гарматний грім
котивсь в лісах соснових.

І де відзначив зустріч бій,—
руїни хат... могили...—
хрести безсонні розп'яли —
лише кругом дивились.

Полки... дивізії лягли —
за що? — учора вранці...
З прокляттям вітер мів сніги
у божевільнім тапці.

ПРОКЛЯТТЯ

II

Вони у штабах всі, в тилу,
а ми і босі й голі!..
Нас їсть гнилець, заносить сніг,—
пабої, кулі, болі!..

Що нам дукати і хрести,
і слава батьківщини?
Нам волі, миру, і життя,
і спокою в країні!..

Німіє небо. Вітер-пташ
бунтує — скаженіє —
клює — кидає сніг в лице —
кусає — в'ється змієм —

в горах гуде — гримить — гука —
свистить і сіпа сосни;
шумує — щулиється — шипить
імла могильна, млосна...

Туркоче током телефон:
відмовились од бою!
І блідий біга генерал
у штабі за горою.

ПРОКЛЯТТЯ

III

Ей, хто ти?.. Кажеш, за народ?..
Не треба нам повстання?!
Багнети блиснули умить,
піднявши капітана.

І, ніби вулик, фронт гуде:
ізнав, ізнову в гори?!
Булькоче, плеска, бурунить
шинелей сірих море.

Заслабли хмари: чхання, свист,—
йшов березень сухотний.
Розтанув сніг, в калюжі збіг
бридкий, прокислий, жовтий.

Цигарку палить паротяг
(На Петроград! На Київ!):
стремить, гуркоче і сопе
назустріч вітровію.

А ранок лляв і лляв навкруг
бурштинове багаття...
І уставала смерть панів,
сповитая в прокляття!

ПОДАРУНОК

До всього готові стоять бійці
за рядом ряд... У млі — кінці...

І кожен боець завмер: чекав,
і тиснула міцно рушницю рука.

І тихо мовив старий комрот
до відданих, рідних, бойових чот:

«До ранку нам взяти гнилий Сиваш!
Це буде дарунок Жовтневий наш!..»

І більше ні слова... Комрот замовк...
І стиснули руки рушниці знов...

Полки наготові... Полки стоять...
І мітинг летючий закрив комбат.

Коли сапери вперед пішли
і впали в обійми піску й землі,—

розгорнутим строем услід пішов
в боях гартований Н-ський полк...

Не вітри упали з підхмар'я ниць,
не громи, не стріли ясних блискавиць,—

і рвали, і били Сиваш сліпий,
і повнили гуком глухі степи,—

то бою нічного нестримний жах
закляк непорушно в усіх очах.

Не вискочить серце в тойбічні світи!..
Бійцеві не зрадить своєї мети!..

Здригнулась земля... І вдарив бій!..
Шалений, шрапнельний прони́с буровій!..

«За владу Рад хто підняв багнет,
той мусить до смерті — лише вперед!..»

Так скрикнув похмурий, старий комрот...
І смерть зав'язала навіки рот.

...Хвилюється, пада жахливо даль:
морська у Сиваш іде вода...

І в штаб донесіння: «Вода!.. Вперед?..
Командовий склад наказів жде!..»

Находить підмога... Дивись, комдив!
Мов криця, погляд у всіх бійців:

«За владу Рад хто підняв багнет,
той мусить до смерті — лише вперед!..»

«Вперед! Щоб стрічали зорю бійці
дарунком, як стягом в палкій руді!..»

У віспі — хмари... В огні — земля!
Розстріляна земле!

Здіймайсь!

Кружляй!..

Закінчено битву. Скликай, сурмач!
Од крові світання втекла пітьма,

і лави уже за Сиваш пішли —
лиш постріли гулко іще пливли.

За ними ідуть під сурми й спів
резерви, мов хвилі до берегів,

і пісні криваву славлять путь!..

Прапори

і ралок

одним

цвітуть!

1928

РАНОК ПАРГИЗАНА

Тупотіння — пітне, кінне,
тупотіння — туп та топ.
Тупотіли з кіньми тіні,—
топіт льявся, як потоп.

Тупотіння наших копей
пригадає тихий Дон,
коли хвилі він погоне,
ніби гнівний ескадрон.

Ми пробігли Україну,
Дон пробігли і Кубань,
нас степи вітали сині,
і кричав нам ранок: встань!

Гей-но! шаблі, як блищали
блискавицями в бою!
Так! блищали і рубали
ворогів у цім краю.

І тепер, ідучи райком
із полольником сюди
прополоти до сніданку
кукурудзяні ряди,

ух! згадав я дні у димі,—
аж тремтить навкруг пирій!
І березкові килими
згинуть, певно, до зорі...

Перед очі — лиш Будьонний,
кінь не рушиться — стоїть,
і завзяттям вкрай долоні
наливаються мої...

Між рядами зашуміло...
Гей, полольник! гей, у цуць!
Не втікти пир'ю, як білим,
а мені ще не забуть:

тупотіння — пітне, кінне,
тупотіння — туп та топ!
Тупотіли з кіньми тіні,—
топіт ллявся... мов потоп!

ЛЕГЕНДА КАРПАТСЬКИХ ГІР

Війна не закінчується. Та ми
самі покінчили з війною
і радо ідем під запоною тьми
в полон до австрійців чою.

Провалля гуде, мов порожня труна.
Сичить небезпека навколо.
В Карпатах у нас
не бачено досі такого.

Мети, завірюхо, лютуй, замітай
сліди одчайдушних собою.
Шляхом дезертирським ітиме чота
до склону, пошарпана боем.

Туди нас, тамбовцю,
ти вивів би, де
обіцяно, ратнику, брате,
що зброю складемо
і на працю підемо.
Нам пі за що тут умирати.

І ратник сміється і далі веде,
і руки йому задубіли,
і ніч проминула, минає і день,
знов ніч і хуга напосіли.

Йдемо манівцями. Щокроку — крутіш,
і хащі втомилися пнутись.
Полтавцю, мій друже,
чом тужно мовчиш,
невже боячись посковзнутись?

Ти з'їсти дві пайки солдатських умів,
та з'їли ми всі половину,
давай же помрієм, товаришу мій,
про хліб, про дітей, про дружину.

Нам губи просякнуто полинем.
Од снігу розпухло обличчя.
Не кличуть гуцульські халупи вогнем.
Відлюдно, піхто нас не кличе.

Нас п'ять залишилось, а двадцять було.
Навпомацки решта ступає.
Смерека, сосна, запах диму. Село.
Назустріч село виступає.

Сумний нині вигляд у селищ гірських,
мордованих злиднями досить.
З боями полки тут проходили. Сніг
руїновища селищ заносить.

Ми бачим халупу в руїнах. В ній тьма.
Ні хліба, ні тиші, ні пісні нема.

І радо до неї ми збігли згори.
Нехитре там хатне начиння:
дві лави, та стіл, та глеки,—
і старий сидить біля трупа дитини.

Нічим не світило старому в очах.
Спочиньмо, брати. Розумніше
в коробці роздмуть вогонь, що зачах.
Ми будемо вранці мудріші.

Вже й ранок: ятяться вершини зубці,
жевріють крізь сутінь дороги.
Кінець мандрюванням!
Ворожі стрільці,
розвідники коло порога.

Заходьте ж в халуцу, стрільці.
Крижаний
пролизує холод сміливих.
Надій не бракує до сивини.
З нас двоє порівняно сивих.

І навстіж розчинено двері їм,
австрійцям, одягненим скупо.
Їх четверо. Тихо, один за одним
ввійшли боязкі до халуци.

Грай радості посмішка на устах.
І ратник ступнув гордовитий,
і руки підніс, і назустріч простяг,
і мовить урочисто, ніби в гостях:
«Стрільці, ми бажаємо жити.

Ведіть нас в полон до своїх таборів,
та майте одне зрозуміти,
що жоден з нас злого в житті не вчинив,
що завжди голодні в нас діти».

Тамбовець замовк. І здалося усім,
що дибом волосся нам стало.
Та ось виступає австрієць, русин,
і голосом дружби проказує він:
«Ви б нас у полон залапали».

Брова заломилася і не звелась.
З нас кожен зіпертися мусив:
мов привиди рідних оточують нас,

що вують голодні, питають про нас,
кричать наші діти: «Татусю!»

І тут обернувся полтавець — в очах
блищало йому і диміло.
«Якої ж ми матері бились в горах?»
Ми майже... усе... зрозуміли.

Та чудно полтавець зареготав
і так за гвинтівку вхопився,
що вкрай занімала безчула чота,
що вкрай сплотніли австрійці.

І постріл короткий тишу роздер,
і тіло, худе і безсиле,
мов камінь, упало.
Полтавець помер
відразу ж, в огні божевілья.

Солдат-самогубець — педолі він син...
«Австрійці, бійці, побратими,
загибель із фронту буржуям несім,
за себе, за мертвих несімо.
Розходьмось до рідних країв,
на землі не нам поступатися місцем!»

І ми через скорчений труп перейшли,
і руки потисли австрійцям.

Два німці, русин і угорець та ми,
всіх восьмеро нас, не мовчали.
Ми лютої вперш не відчули зими,
ми вперш не зазнали печалі.

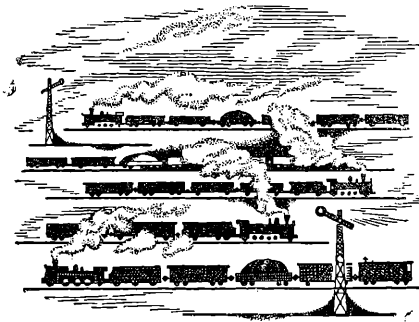
Веселий без краю, русявий русин
стає перекладачем німцю,
і втретє уже переклав нам усім:
«Брати, іще раз обіймімся!»

Не раз вайлуватий угорець спітнів.
Та німець доводив, що можна
здобути вітчизну пролетарів,
вітчизну, що непереможна.

Старий, бідолохо, мерщій одірвись
од чорного трупа дитини.
І ратник гвинтівку полтавця підніс
йому, щоб ужив неодмінно.
І пісня ударила по серцях,
могутня і горда приспівом,
вопа зрозуміла не по словах,
однакова тільки мотивом.

Як ми розуміємось всі, мов один,
в суворім і зімкнутім колі,
і голови нам лиш на кілька хвилин
схиляються мимоволі.

Ми строго замовкли, схилившись тоді
над трупом товариша долі,
і вітер за вікнами дико гудів,
сліди замітавши поволі.

ІЗ КНИГИ «ВТРУЧАННЯ ПОЕТА» (1931)

ВТРУЧАННЯ ПОЕТА

Ти підіймаєшся
із гуркотом у рань,
Країно темпів,
зрушень і змагань.
По коліях
джеркочуть поїзди,
І семафори
одкривають шлях простий,
І, везучи бавовну, вугіль, хліб,
Вагони б'ються, потрясають глиб.
Скипіле сонце
бризкає вогнем,
І вітер швидкості
дерева долі гне...
Нехай живе єдина на землі!
І повертаються
на Чорпім кораблі,
Щоб нафту з них
геть випили порти...
І це — щодня.
Одна у світі ти!
Ми вмерти — знаю —
залюбки змогли б
За цю бавовну,
нафту, вугіль, хліб,

Що здобула
 незламна ця рука —
Порепана рука робітника.
Та мало вмерти,
більше треба — жити!
Життя, як зброю,
 друже, бережи.
Гримить в полях
 поголених сівба,
І все пахабніш вітру гонитьба,
І поїзди,
 продовжуючи путь,
Недоваптажєні
 скрегочуть і гудуть:
— Донбас не виконав
 у серпні все!
— З Дніпропетровського
 тривогою несе!
— І Миколаїв
 в нерішучості застиг,
Відчувши болісний
 невиконання звих!
І рейки кличуть
 в дальшу путь.
А ешелони,
 скаржачись, гудуть...

* * *

Дні вересневі,
 жовті й неясні.
Візьми ці дні
 і в темни одягни
Ти, що пройшов
 війни червоний згар,
Кремезний велетню
 з іменням — пролетар...

Питання руба

за часів оцнх:

За темпи й злам!

За зліт контрольних цифр!..

Я встану теж. Я не зігну плеча,

Не за останнього я йтиму сурмача.

Ми доведем, що відступать не звик

Гартований у битвах більшовик!

Жовтень 1929

ПРО ВУГІЛЬ

Рівниною
 вітром вагони гойдає,
Й колодою котиться
 гуркіт по краю —
Від Бугу дзвінкого
 до скляного Дону,
Схвильованим степом
 в просторінь бездонну.
І дзвонять уперто
 рейки з потуги:
— По вугіль. По вугіль.
 По вугіль. По вугіль.
Річища іржаві
 доріг несходимих
Побігли й втонули
 у далях і в димах,
І кинуте місто
 до вкляклого міста,
Де каменю заколот
 грима врочисто:
— Республіці дайте
 коксу й заліза,
Щоб встало риншовань багатолісся,

Щоб дим лоскотав
 димарні горлянки,
Щоб нафос робочий
 розбуркав світанки!..
Високі приспиви,
 провизливий протяг,
У сказі громохкий
 захеканий потяг...
По рейках, як зміях,
 холодних і сльізких,
Грудьми поривайся,
 очима поблискуй,
Щоб першим ти мчав
 в смарагдовім вагоні,
Як сонце засяє
 на оболоні,
Бригади не знали б
 байдужості чорної,
Щоб клекотали
 бажанням незборним
Республіці дати
 коксу й заліза,
Щоб встало риштовань
 багатолісся,
Щоб доменним гуком
 і тракторним ходом
Ступати по селах
 останнім походом...
І вітер, і заспів,
 звивайтесь над ними,
Гордіться розгонами
 трудовими!
Над стукотом кайла
 у штреках бездонних,

За рухом величним
в змаганнях навгонах
Нам пісню гучну,
що зазнала напруги:
Про вугіль! Про вугіль!
Про вугіль! Про вугіль!

1929

Вечірній морок був липучіший від сажі.
 Крізь жовте скло завод проціджує свій світ.
 Мов плинний булькотний метал, на сажень
 Од муру виступами клепаних копит
 Випробувався брук. І візники. І хура.
 І пил міцний, немов міцне прислів'я.
 Пил ворохобиться, мов устає на бурю,
 Зверх мурів і голів олов'яних слів.
 Та тихе небо, спершися на димарі,
 Забруднене лиш чорним клоччям диму,
 Вчаділими зірками блима, блима
 Над вгрузлим містом...

Повертай за ріг!

Коли ж посмів пройти повз ліхтарі
 Й робочий нумер на цвяшок повисів,
 Будь металевим, крицею зовися
 Усеньку зміну, аж до самої зорі!..

...Контрольна.

Квапливі кроки. Дверця. Цвях.
 Потужний гуркіт браму струсоне,
 І кіптява, розлючена і чорна,
 В баскому електричному кружінні,
 Мов куровиння борошна масне.
 Бурляво кидається на вугляні тіні.
 Та напролом іде дитя заводу,

Що оголошено за вдарний. Є прорив
Промплану, ще передбачають зрив
У серпні. Буйно наростає згода:
— Не зламу домогтися — перемог!
Довба асфальт уперто за каблук,
Як дощ довбав би, й виміряють кроки
Путь до ливарні, де робітничий рокіт,
Металу хлип і захват смаглих рук.
Це звична путь од брами до печей,—
Ти ж, заступаючи на третю зміну,
Згинатимеш свою пружасту спину,
Не знавши пафосної праці честь.
Ковші. Вагранки. Готування. Стукіт.
Бригада — вся. Чекання час чіткіш,
І руки перші — бригадира руки
Із місця зрушили найважчий ківш.
Сичить повітря з довгої кишки,
Тече метал по жолобах зчорнілих,
І вириваються у всі боки зірки
І сходять тріском на блюзах обважнілих...
Коли це вухо не порожній посуд,
Який налять легеньким вітерцем,
Почуй, як звід гуде, збільш темпи, темпи!
Як спрагле поривання до життя,
Коли зухвало кучерявиться волосся
І наплювать на перешкоди на путях...
Встає світання. Куц зірок померк.
Тілам гарячим годі вже димиться —
Бригада вилила з дзвінкої криці
Зверх сподівання і завдання зверх.
Вже зміна тут. Тепер ти йтимеш звідси.
Як хороше стрічать привітні ранки!
Як одійти, втомившись, од вагранки!
Але кінець. Зневажимо дрібниці
Формальностей — бо не відволіка
Ніщо народження більшовика...

Це у тридцятий, у тривожний рік.
Через прорив, напружено, із криці,
Перед трудом нездатний поступитися,
Новий народжувався більшовик.

Жовтень 1930

ВАГАР

Ще в полях гудуть роботи —
молотьби суцільний клекіт,
з довгим рипом ходять гарби
до колгоспівських дворів.

Зрання гарби рипом будять,
б'ють на сполох молотарки,
за гаражем неспокійно —
тракторист мотор завів.

Так кишить робота в полі,
аж по вітер, як одверне
вид поголений від сонця
нетямущая земля,—

вирушає валка спішно
по сухих, пилких дорогах,
де розсівся елеватор,
оглядаючи поля.

Там, додержуючись черги,
підіймає натовп гамір,
і сміється в звислі вуса
заклопотаний вагар.

Він мішок важкий розв'яже,
зерно залюбки помаца,
як город дородне зерно,—
занотовує вага!

По шкалі махне рукою,
зупиняючись на грамі,
підрахує, і запише,
і квитанцію віддасть.

Як гудці, вози проходять
повз вагу у чесній черзі,
хурівник веселий знає,
бгатиме для кого ряст!

А вагар і знов помаца,
зерно на руці підкине,
по шкалі махне рукою —
і вантажники несуть.

Так несуть угору, вгору,
так повніє елеватор,
так іде вагар додому
на світанні, як герой.

Він ступає через рельси,
що дзвенітимуть потужно,
як ітимуть ешелони,
хліб добротний везучи.

ПЕРША ВПРАВА

С. Крижанівському

В порожніх коридорах пусто, лунко.
Стою черговим. Вечір. Тишина.
Я — в армії, і за наказом «Струнко!» —
Випростуюся струнко, як струна.

У осені є настрої, їй належний:
Туманні й вогкі терпнуть вечори,
І морок їх, глибокий та безмежний,
Пропечений вогнями ліхтарів.

Та день сьогодні був такий чудовий:
Твердішав крок, пружавіла нога.
Повз стрільбища проходили корови,
Й виблискувало сонце на рогах.

Під теплим сонцем шелестіли трави.
Легенький віяв холодок згори.
Чота стріляла тільки першу вправу:
Із чотирьох у ціль влучили три.

Стрільцевих звичок поки що замало,
Та ми, не кліпаючи, дивимось вперед,
І, замість чорних яблук на меті, стирчало
Зверх мушки гострої лице Пуанкаре.

Нехай не першим — певно, другим, третім,
А влучу, влучу я кінець кінцем...
Я мрію, друже, вікувать поетом,
Та треба бути поки що стрільцем...

Жовтень 1930

ІЗ КНИГИ «ПРОЗОРІСТЬ» (1933)

* *
*

Я порох війни
по-хлопчачому нюхав,
романтику Жовтня
виловлює вухо...

Я хлопчиком був!
Та чи маю в тім скніти?
Співаю, як Жовтень
учивсь боронити...

1933

ТРИВОГА

В безсонному штабі
світ лампи не витлів,
у штабі, у штабі
плин щедрого світла.
Штабовані двері
рипіли нівроку,
глушили рипіння
розмірені кроки.
То всі командири
приходили вчасно.
— Товаришу Махлін,
погода ненасна!

На мапі накреслено
чітко маршрути —
ліворуч ударить,
праворуч звернути,
щоб з флангу ізнову
одним батальйоном,
маневром таємним
зібгати загон їх.
Гонити,
гонити
без відпочинку
і разом приперти
до стінки!

Набрякнувши оловом,
тяжчає небо,
і хмара над дахом
б'ється, як лебідь,
чіпляються крила
сокорини аж, і
багно під ногами
чорніше від сажі,
пора комісарові
доповідати:
— Товаришу Махлін,
годинник — на п'яту!

Касарні, зачурені
в темінь і мряку,
мовчали, насичені
хропоту дряпом,
і тільки чергові
по коридорах
чекали — чи скоро
порідшає морок?
Та сурма потужно
ударила в вікна.
Черговий... тривога...
По корпусу скрикну!
По корпусу знявся,
завихрився рух,
хапала гвинтівки
упевненість рук.
І відповідально
застебнутий ремінь
лопату й підсумок
стискав недаремно.

І ніколи, ніколи
вимовить слово:
«Товаришу старший,

команда готова!»
За двором баглице
круте і холодне...
Плювати на багна,
хоч би як безодня.

Я знаю, бо топав
я часом поганим
крізь мряки по багві
з наказом останнім,
і певний — ніхто вже
команду не спинить,—
дістатись раніше
на півхвилини...
Відкритого плацу
тіснішає простір,
обоз, артилерія
грюкнули гостро.
А от прибуває,
друг крацій на верстви,
в колону оркестра.

Мовчати оркестру!
Лиш голос піднісся,
гвітуючи слово:
— Комполкові рапорт —
полк напоготові.

Березень 1932

ПОЕЗІЯ ПРО СТІЙКОВУ СЛУЖБУ

Бруньками вже спухають віти,
вже вітер бджолами гуде,
вже роєм їх несамовитим
скидає тьма, скипає день.

Міського світла теплий сніг,
міське необережне сляво,
що сочиться крізь тьми окріп,
тремтить в очах, як пляма зайва,
аж губить чіткість бистре око
в цю ніч, незнаністю глибоку...

Але йому, бійцю залоги,
хай молодому ще бійцю,
сказали пильнувати строго
тривогу склепову оцю.

І ось на чаті стоячи,
він прислухається...

Вночі

так важко взяти небезпеку,
що з тьми, мов куля, прилетить,
з нічного хаосу сльоти,
де пливе рій пісень далеких...
Так, самовіддана і строга
звичайна служба стійкового!

Рівніш за стукіт серця — крок,
це варта всупереч незгоді
ввесь час на бойовому взводі
гвинтівки вірної курок.

А погляд темряву пече,
немов обмацує пониззя,
і... раптом стійковий спинився.
Ступнув іще.

Струмок тече.

Хтось.

Обережно.

Ворушився.

І, сколихнувши двічі простір,
упала важко брила — стій!
І вирвався в повітря постріл,
і другий променем густим.
Ще мить.

І третій дріт облік.

Упала постать.

Щоб серце й зброю знов набить,
одна лише потрібна мить.
І знову погляд пропікає
солоний морок навкруги,
а рій пісенний не вгаває,
повзе суглинок з-під ноги.
Та висне і потворно квітне
брудна й вогка запона хмар,
і стереже його із п'ятьми
смертельний ворога удар...
А ви спокійно спить, з роботи
прийшовши в час утоми свій,
ми стоїмо на чатах доти,
доки живі!

ЗВЕРТАННЯ

Світання. Над табором сурма сурмить.
— Вставай! — викликає напружена мідь.
Хай славиться ранок! Гудуть табори.
За річкою місто сплива догори,
та вже починає республіка день,
що скоро важкою ходою піде
упертої праці, за планом робіт...
Червоноармійський
вам, друзі,
привіт!

Висока доба і суворі пісні...
Ми знаєм, чому нам не треба війни,
хоч битися вмієш — битися звук
звичайний і кожний паш робітник,
і кулю лиху, що кордон пролетить,
ми зможем своїми грудьми зупинить!

А ти, супротивнику, чи без вагань
вугляної ночі, хоч бляклих світань,
кордон перейшовши, навперевал
з гвинтівкою йтимеш по наших полях?
Стрілятимеш в теплі груди мої,
зневажиш чуття пролетарські свої,
в бою не поступиши й кроком назад,
як справжній капіталізму солдат,

і не здригнеться твоя рука,
вбиваючи залюбки
більшовика?!

Твоя батьківщина — розсвердлений Рур.
Ти теж працював, як і брат твій Артур.
Тепер він голодний і голій, як цвях,
в берлінських борсається вулицях.
Під поверхом зрад у льохах вогких
Німеччина злиднями душить таких.

Піднесено вгору готику кірх,
стовпились палаци масивами гір,
і в урвищах вулиць по битому дні
людей розтікаються струми гучні.

Сьогодні порушено руху закон —
ідуть безробітні ходою колон.
Серця їм палляті зненавистю вкрай,
вистукують різко і гнівно — пора!
— Із люків квартирних,—

чи просто, чи вплаз,—
робоча голого, хуткіше вилазь!

Ставай,

стулай,

щоб не збилась нога,
на нашому прапорі
кров достига!

І пісня рокоче,

і певність росте,

і сказом набряк поліцейський вертеп,
зготовано палиці й бравнінги вмент...
Стрільатиме в них поліцай-президент!

Дивися, солдате, пильніше в мій бік,
в країні моїй господар — робітник —
владно підводить рукою труда
країну, що вперше встав молода,

що право їй вільно зростати і жити
ще треба історії кров'ю сплатити.
Ми сплатимо кров'ю!

Куди ж твій удар?

Хай ворог почує:

— І я — пролетар!

Зімкнемося. Близько часи перемог.

Ми будемо битись завзято удвох.

Ми будемо битись, йдучи пліч-о-пліч,
бо жодних між нами нема протиріч!

Липень 1931

ЛИСТ ДО ТОВАРИШІВ І ДРУЗІВ ПО ПОЛКУ

Тепер зима — рипить мороз надворі,
і візерунки на шибках цвітуть.
Біжать, біжать поквапно перехожі,
скляна бурулька падає додолю,
не розбивається — дзвенить.

Я приглядаюсь до всього. Дітлаху
усмішкою привітною стрічаю,
вона ж сміється... що ж, і я сміюсь!
Я ще в армійськiм обмундируванні.
Йдучи з роботи, довгий і прямий,
стушаю широко, за звичкою, і твердо.

Боець в відпустці, нагадаю я
одим листом товаришам із полку,
що комуністові є злочин забувати
науку бойову Сиваша й Перекопу,
коли вугіллям та металом куту,
підведену й відтворену з руїни
країну партія упевнено веде
у те майбутнє, що вже видно звідси,
шляхами Леніна — шляхами перемог.

Єдиний світ на два світи розбито...
Чавунний сказ труйливої війни,

готовий харкнути балоном газу,
над світом нашим зброєю бряжчить!

Товариші і друзі з полку!
Тепер зима — вискрипують сніги.
Лютіших днів, як лютого,— немає,
але хіба коли дубіли ми?
І я пригадую касарню нашу,
що набрякала захватом учби,—
вправ із стріляння, фізкультурних вправ.

Гранати високо злітали вгору.
Наш двір, як плац відкритий. Не вгавав
зимовий вітер. Сніг рипів промерзлий.
Ми продиралися крізь часті огорожі,
скільких доріг вимірювали дальність!

Звання бійця ми заробили ревно.
І от тепер, змужнівши перед боєм,
я подаю свій голос комуніста —
вичищувать цівки гвинтівок так,
щоб постріли були напевно смертні,
щоб, мушкою намацавши мету,
влучать без промаху! Ступати ширше —
ступати ширше, щоб наздоганяти...

Товариші і друзі з полку!
Бійців скликатимуть військові сурми,—
відомий нам важких боїв плацдарм:
ми перед боєм, в смузі оборони!

ЧОРНОМОР'Я

Не завше любі в маядрах відстані,
не кожний день, як меду келих...
До Миколаївської пристані
прийду бадьорий і веселий.
Вода і сміх,
весло і руки,
вітрила й вітер — давні друзі...
Як серця стук,
моторки стуки,
і док, і верф —
усе в напрузі.
І цигарок дешевих димом
лиш злегка вкутавши обличчя,
я, не принісши жодних вимог,
у міста захвату позичу.
Щоб творчий зміст робіт не висхнув,
щоб дець лишав не втоми попіл,
команді пароплаву — пісню,
хай відплива на Севастополь!
І тут, де пнуться ввись заводи,
де навіть мить робітня важить,
немає вище нагороди,
як нафтовіз рядком відважить.

Травень 1931

Чорні еліпги виснуть над Бугом,
тихий, зоряний в гавані штиль...
Повертаюсь до міста із другом
і бреду, мов незнаю відкіль.

Після бур, що покликали з краю
не одного на дальні пости,
я, схвилюваний, не пригадаю
місце прощань, коли мусив іти.

Східний вітер лице освіжає,
грюк і гуркіт, густіші за дим,
підіймають, як світ, Миколаїв,
де я знаю себе молодим.

І простори залюднених вулиць
знов бринять, наче рідні пісні,
злов у серці моїм відгукнулись
днями юності, днями весни.

Кораблі повертають у море,
пишні липи цвітуть і шумлять,
синє небо над ними прозоре,
люди радісні скрізь гомонять.

Друже мій, недарма довелося
жити в походах в буремні часи:

хай вплелися сніжинки в волосся,—
ці сніжинки, мов відблиск краси.

Так ходімо ж у натовп грайливий!
Гомін міста, мов дума моя:
хто не в'яне дарма, той щасливий,
між такими щасливець і я!

1929

Бадьорих днів злітає згряя
Зима. Не холодно мені.
Моя товаришка співає
мені уперше ці пісні.

Щоправда, чув я їх раніше,—
шибок тремтіла тепла сись,
і голос підбивався вище,
перемагаючи басы.

Та ця співала тихо й просто,
оповідала у піснях,
що весняна надворі розтань,
що люба молодим весна.

Як лепет легкої фіранки,
струни пружастої або
як вистиглі над містом ранки —
слова розтануть про любов!

Та все ж наснажена до краю
трудом бадьорість —
недарма
мотиви інші вишиває,
любов'ю сяюча сама.

ВІРШІ РІЗНИХ РОКІВ

ЮВІЛЕЙНЕ СЛОВО

Я не перший і не останній
славу в серці своїм несу
про Вітчизну у виростанні,
велич ленінського часу.

Під червоними прапорами
моя молодість почалась,
і батьки за вождем полками
в бій за щастя водили нас.

Незабутні літа буремні,
скільки здійснених мрій, надій!
Стягом Леніна ми натхненні
в повноліття день золотий.

І немає меж нашої силі!
Душі, розум, землю саму
полонили думки його смілі,
мов весна запашна...

Тому

я не перший і не останній
славу в серці своїм несу
про Вітчизну у виростанні,
велич ленінського часу.

1933

* *
*

Відпочинок наш армійський —
це дозвілля молоде,
на прогулянки заміські
і школи та й заведе.

Надвечір'я пізно, тепле.
Білий табір, сизий Буг
ген шумить і хвилі клепле...
Йду до нього, поруч друг.

І здається, що зоря вся
крізь росу в траву тече,
а пісні, степів окраса,
наче табір за плечем.

Аж під ноги б'ється хвиля.
Берег. Вітряно. Вода
дзвінко камінь затопила.
Я — на камені. Гойдай!

1931

Він покидав ізнову батьківщину...
Дніпро, сади вишневі, тихий рай,
погнилі хати білі, всю країну
він покидав, не кажучи «прощай».

В руках завмерлих, наче кам'яних,
жапдарм стискав напоготові зброю.
На північ шлях, звиваючися, ліг,
мов цілий світ zostавсь за синявою.

Клекоче в серці, в грудях, мов гроза,
туманить око туга і сльоза.
Яка краса в гаях і на полях!
Та бачить він через плече жапдарма
заюшені живою кров'ю ярма
на почорнілих людях і волах.

І так од сел, через міста, до юрт
у край казахський, бідний і відчайнний,
від Петербурга за далекий Оренбург
прибув солдат, палкий і незвичайний.

Безкрайній степ, колиска лютих хуг,
лежав на схід од течії Урала,
як володіння п'яного капрала,
царя-фельдфебеля, глобителя його.

О край відлюдний, зорями багатий!
Мигне вночі кочівника вогонь
і зникне, й лиш ясніють неба шати...
Та переміг він свій болючий сум,
свій біль німий солдатчини важкої,
і благородне серце не віддав на глум,
і, гордий, залишився сам собою
зі словом вогняним, зі скарбом давніх дум.

І жив кобзар на засланні солдатом,
він десять літ святої волі ждав,
і називав солдата рідним братом,
і пісню волі братові співав,
щоб серце в грудях билось волелюбно,
щоб очі не укрит гарячих сліз туман...

ПРИСВЯТА

Лиш ти одна мені опора
в життя мінливостях цушких,
і небо, й синє-синє море
цвіте й іскрить в очах твоїх.

Нічим я щастя не заглушу,
ніде спокушення сліпі
мою не потривожать душу,
не змутять зрадою тобі.

Одній віддам я все, що маю,
і кров, живу, кипучу кров,
по краплі виточу до краю
за тебе і твою любов.

Я знаю, смутком не повита,
ти зрана квітнеш не дарма.
Таку леліє любе літо
і люта милує зима.

Коли замовкне по долинах
весна, пора моя, то ти
у листопад до журавлиних
ключів не встигнеш одцвісти.

Цвіти ж, і хай я сивим буду,
і, споминаючи весну,
не примирюся й не забуду
єдину, рідну і ясну.

1934

* *
*

Синьоока, дальня-дальня!
Не одно ж тобі втямки,—
чому інколи безжально
весняні дзвенять струмки?
Чому інколи здоров'я
дужих зраджує нараз
і зоря не сонцем — кров'ю
обливає разом нас?
Подивився: перед нами
розцвітають квітники
з плодоносними садами
тихоплинної ріки.
Якби ми не садили
над рікою дерева,
чи зпайшли б потому, мила,
дорогі обом слова?
Ти молодша, коли-небудь
взнай, де молодість подів.
збереже кохання лебідь,
всі пісні про лебедів.
Людям лиш пісень замало.
Радісна, не від біди
ти головку заховала
в листя, квіти і плоди...

1934

СТАРА КУХОВАРКА

Потомлені копі, втомилися люди,
здіймається полум'я з-під казанів...
І трудишся ти біля ватри, а буде
лунати тобі похвала косарів.

То пісня, то трактор в полях відгукнеться.
Ти вариш, і ждеш, і тривожиш себе,
повір, не лише куховарське мистецтво
підносить щодня в ореолі тебе.

Ні слово, ні шапа по слові привітнім
дарма не дарується в наших краях,
та ти іще — мати сином знаменитим,
стара куховарко, голубко моя!

Жаль, сина твого поміж нами немає,
бо глибоко син твій без прокиду спить!
Його командир і пастух сломинає,
і пам'ять про нього серця їм сталить.

Той син в домовині...
Ми іншого знали,
молодшого віком, такого, як я.
Що другому синові двадцять минуло,
це ти пам'ятаєш, старенька моя.

І ще не забудеш ти сонячний ранок,
годину сумної, лихої доби,
коли і молодшого сина на ганок
до ніг неживого поклали тобі.

Чи вперше поєднано кровне з могутнім?
Життя у боях ти навік збережеш,
і синовим славним ім'ям, незабутнім,
звемо ми село, у якому живеш,

де вирости ми, де малими носили
в глеках молоко партизанам у штаб...
Знай, мати стара, як моя, посивіла,
ти долю деінде таку — не знайшла б!

То пісня, то трактор в полях відгукнеться...
Готуєш ти страву, чекаєш ти нас...
Не лиш за саме куховарське мистецтво
шануєм тебе повсякчас.

1934

ВАРТОВИЙ

Ліс і ніч у млі холодній,
ходить сніговій,
ходить, крадеться, мов злодій,
мов шпигун меткий.

Загубилася застава
у лісу в снігах.
Ліс і ніч. Дозорця справа —
пильнувать в лісах.

Он, здалось, за стовбурами
тінь сама бреде,
тільки гострими ушами
вірний пес пряде.

Тінь ковзнула, ніби ламань,
хруснула, мабуть;
тінь за пнем лежить, як камінь...
й шурхоту не чуь.

Вірний пес сіпнув за повід,
і зі стойки враз
полетів, тривоги повец,
уперед Пегас.

Верховіття зашуміло
кленів і дубів,
тінь, як дим, подаленіла
десь між стовбурів.

Там за тішню, легше тіші,
прудко, як вітрець,
крізь гілля, мов павутиння,
кипувся бовдь.

Рукавом сосна гойдає,
ронить сніг на шлем,
і береза оживає,
женучи сон-дрем.

Враз не тіць метнулась близько
за памет в'язкий,
зброєю у тьмі він блиска...
— А, шпигуне, стій!

ФРУНЗЕ

Він, хоробрий перед боєм,
сам добрав поводитирів
для колони штурмової,
він проходив перед строєм,
виряджав на штурм бійців.

Той, чиїм ударом грізним
вже врятований Урал,
і упав до ніг Вітчизни
мертвим дикий адмірал.

Від Ташкента й Самарканда,
від старої Бухари
повтікали клятї банди...
Вище казки про Роладна
слава Фрунзе, майори!

Тут — новий і лютий ворог
за протряхлим Сивашем...
Та ніщо туман і морок!..
Все розвіється, мов порох,
перейти б Сиваш лише.

Вся Строганівка у русі,
серце б'ється: с а м веде,—

і вперед з наказом Фрунзе
головний загін іде.

Бій одбувся... Та понині
серед друзів бойових
надзвичайної людини
і діла, і очі сині
не померли для живих.

1935

БАРОН

«Не повстануть по Донбасу
шахтарі, більшовики.
Втихомирю їх одразу!
Гайль наш кайзер, вояки!»
Лиш замовк барон фон Валлеп,
пан полковник, пан пруссак,
офіцери пикували
сотні, кривши переляк.

От пішли загопи карні
з громом, аж болить в упах,
і вертаються лемарно
з арештованими з шахт.

Сам полковник чинить допит,
всіх січе, лютує віп:
у крові весь край потопить —
хто б живий зізнавсь один?

Ніч минула зла, скорботна —
і полковника знайшли
мертвим, а чотири сотні
до повстанців перейшли.

1935

ПЕРЕД ШЛЮБОМ

Повертався полк з походу,
полк стрічала тьма народу.
Вів те військо командир,
сивоусий проводир
із місцевих металістів,
духом дужий, як чекіст;
він — улюбленець у місті
і найстарший комуніст.

Переможців зустрічали
та хустками все махали
землякові іздала,
під полком гула земля.

Зліз з коня земляк і тис
друзям трудові долоні.
Полк тим часом розмістивсь,
і наповнено всіх коней.
Вільно і бійці зітхнули,
в море Врангеля зіпхнули,
закінчилась запальна
з білобандами війна.

«Справжній мир! Живем в квартирах»,—
дивувались командири.

і збиралися щодня
в присмерках, а то за дня.

«Так і так, узнай, комполку,—
говорили вже бійці,—
жить одному сумно й вовку
в дні міжбуряні оці.

Час одруження почать,
бо не вистачить дівчат;
хоч почни, хоч дай поради».
І сказав комполку радо:
«Раджу, друзі, саме час!..
Раз життя голубить вас,
то одружуйтесь, щасливі!»
Сам же думав:
«Вуса сиві,
маю років п'ятдесят..
Забагато для дівчат?»

Тихо, тихо вечір плине;
навстіж двері, теплий час..
Де ж ти, де, йдучи, дружино,
любиш квіти, топчеш ряс?
Знай же, що не приверзлося
непідкупному в боях:
вихор чорного волосся
син розчісує, юнак!

І устав комполку; досі
духом дужий, як чекіст,
віком він — достигла осінь,
де зостався весен зміст.

ЗАСІДАННЯ БЮРО

Двадцять другий рік. Зима.
Завірюха, ночі тьма.
У сільраді за столами
в складі повному бюро
комсомольське
саме-саме
засідає без морок.
Це прийом до комсомолу...
А надворі сніг з землі,
підіймає аж з-під полу...
ніч злодійська на селі.
Секретар устав, а лампа
загойдалась, як вода.
«От якби з'явилась банда,
ти б нас зрадив, Галайда?»
І дивились всі на губи
Олексія Галайди:
хлопець бравий, зшитий грубо
і змужнілий у біді.
«Відповідь ти мусиш дати,
словом думки не прикрий!» —
Член бюро сказав...

До хати
раптом вдерся стійковий.
«Ш-ша! Без паніки. Хлоп'ята!

Наш обстрілюється штаб.
До ревкому всім рушати,
всім, хто духом не ослаб».

В темі, у завірюсі гостро
перестрілювання йде.
Бій вночі, скажу вам просто,
сніг і жах, в упах гуде.
Мчали сани від ревкому,
грузли коней копити,
у намети, як в соломі,
бігли піші на мости.

Ну й стріляй вперед, хоч лусни,
сніг, та сніг, та біла мла.
Десь далеко постріл лусне,
поруч вибухне земля.

Ледве впорались довидна.
Ні тривоги, ні зірок,
йде загін, облич не видно,
знов збирається бюро.
Стомленими вкрай очима
всі дивились, наче в дим,
між присутніми, між ними
лиш немає Галайди.

Член бюро мовчав похмурий,
другий член бюро додав:
«Ех, не знав, що віп обдурить...»
Секретар промимрив: «Д-да...»
І підводяться всі троє,
був мороз в очах сухих,
мов крупою льодовою,
піт на чолах їх застиг.

Крок — і двері розчинились...
З вітром, у снігах, льодах
до кімнати увалились
двоє; другий — Галайда.

Розпити тепер даремні:
Галайда прибув; тремтить
попереду полонений,
полонений той — бандит.
Ну і час голосування!
Хто за хлопця? Три руки
піднялись...
Зима, світання,
сніг шумить та вітряки.

1934

СОКІЛ ТА ЙОГО СИН

Туману тонкий серпанок
сонячний віщує ранок.
Пізно ввечері прийшов
Сокіл, вибійник, додому
і в куток в пориві злому
свій закинув обушок.

Він пройшовся по кімнаті;
на стілець в задумі клятій
сів, почавши ще грізніш
сиву бороду кошлатить,
неуважно чуба гладить,
домовини мовчазніш.

На комоді кіт охоче
миє личко і муркоче:
знак достатку це. Нараз
розпізнала ще з порога
Сокола лиху тривогу
заклопотана стара.

Роєм їй гадки змішались:
крізь думок швидку несталисть
не вгадати, де біда
чоловіка та спіткала...
Може, сталася завала,
в лаву хлинула вода?

Може, вибухнув підземний
вогнедушний газ шалений?
І спинилася німа,
кам'яніюча дружина:
їй забутий образ сина
тінню сплинув... та дарма!

Решту літ вона і Сокіл
доживають одиноко.
Спокій в шахті — спокій в них.
Звик старий з роботи саме
бути стрінутим словами:
«В ночвах вимийся отих».

От стара й тепер клопоче;
Сокіл гнівно зводить очі:
«Гей, помовч мені!» — кричить.
І в збентежену дружину
папірець зім'ятий кинув,
папірець до ніг летить.

То упала телеграма;
в ній рябіло: «Тато й мамо,
ждіть вночі сьогодні. Син».
Серце стислось у старої,
очі криються сльозою
щастям зустрічі хвилини.

Зрозуміти важко: з мертвих
син воскрес, подіб'я смертних...
Та потік щасливих слів
матері, такої завше,
сивий Сокіл, шумно вставши,
разом владно припинив.

«Кинь балачку ненависну:
злодію, рецидивісту
за поріг ступить не дам!

Упаде він мертвим долі!
Сина я заб'ю! Я сам!»

Гірко мати заридала,
вийшла геть, вночі пропала.
Сокил рушив до дверей,—
раптом серцю стало тісно,
і старий сідає в крісло,
рвучко орден свій бере.

Трудовий червоний орден,
в дні нові надання горде
долі, кованій трудом,
він приколює на груди;
так і сина ждати буде
з орденем та обушком.

Щедре світло у кімнаті.
Сивий Сокил думі клятій
віддає себе всього
і, пригадуючи роки,
не таїть зітхань глибоких,
сум'яття, либонь, свого.

Ніч за вікнами безмежна,
грають зорі; обережно
Сокил з крісла устав,
і звучать самотні кроки,
і постали дальші роки;
в них же виправдання є!

Йшов старий з червоним військом
битись з ворогом неблизьким;
зоставалася одна
хвора, немічна дружина;
з сином в злиднях, як дитина,
майже гинула вона.

В час тих скрут, у віці рапнім
став хлопчисько вуркаганом
і підручним розбишак,
завдаючи мук родині,
та й залишився понині
серед злодіїв юнак.

Сокіл з фронту повернувся,
тільки в шахті не забувся,
все шукав скрізь сина він
і знаходив, кляв, благав він,
повернутись умовляв він,—
це відкинув дикий син.

Чуб мордуючи свій сивий,
визнав батько нещасливий;
виродка зітерти слід,
щоб не меркнула з-за сина
честь шахтарської родини
на хребті щасливих літ.

«Час змінить на діло мислі!» —
пепче гнівно Сокіл в кріслі
й знов підводиться, іде
він, щоб втому подолати,
вздовж порожньої кімнати.
Знов сідає, знову жде.

Так тече година, друга,
геть зникає вже напруга
у чеканні задарма.
Душить в тиші безнастанно
сном міцним передсвітанок.
Сокіл в кріслі задрімав.

Раптом в снігах стук недбалий,
кроки ніби пролунали;

ось в кімнаті чути крок;
в дверях ніби хто спинився...
Сокіл люто ухопився
за покірний обушок.

Вмить закритими очима
бачить він: перед дверима
чоловік один стоїть,
чесана назад чуприна,
а в борту піджачнім сина
орден Леніна горить.

Сокіл скочив, очманілий,
хап за груди: орден цілий.
Смикнув сина: ні, не сон.
З'їхав з глузду Сокіл, значить,
раз не спить, а диво бачить,
ще не бачене спокон?

«Гей,— кричить він,— чоловіче,
не стовбич поперед вічі,
слова два мерщій скажи,
нумо».— «Що ж, тебе вітаю».
«Чую, чорт, бо вуха маю.
Власні, хлопче, не чужі».

І щипнув тут Сокіл вуса:
«Хоч убий, не розберуся,
як позбувся ти біди,—
бачу, орден маєш, бісе,—
щоб ото не помилився,
ближче, сину, підійди».

Сивий Сокіл похитнувся,
уперед ступнув, метнувся

обушок, до ніг упав...
І достойною рукою
син, герой Біломорстрою,
радо батька обійняв.

1935

ПОДРУГИ

Дві подруги, юні ялини,
у рідному лісі росли
і мріяли в дні хуртовини
про світло й тепло на землі.
Та в грудні, в негоду довкола,
наказано двом лісникам
одну перенести до школи
і в залі поставити там.
День цілий її прикрашали,
і от, під сніжинок танок,
огні різнобарвні заграли
між ніжних голчастих гілок.
І залу заповнили діти,
і жвавість у залі німій,
і як же малим не радіти
дарункам, ялині, зимі!
Скрізь гомін дитячий грайливий,
вітання ясному часу...
І сниться ялині щасливий
крізь гордого свята красу:
у лісі, снігами запнута,
ще подруга мріє одна,
і, пристрасно холодом скута,
жде Нового року вона.

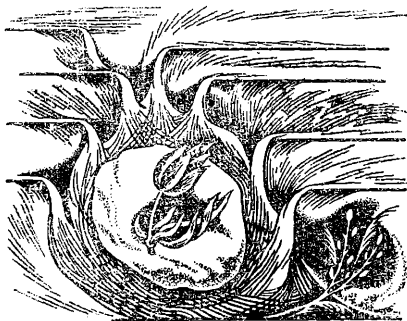
Струпкого, в шапці набакир,
 коло Дніпра ясного
 раз до загону командир
 взяв хлопця молодого.
 Він сотий був, і всі до ста
 ми лаялись потому,
 бувало, в душу чи в христа
 соромились при ньому.
 Як лагідний цей хлопець нас,
 любив веселість щирю,
 а у відвазі поступавсь
 хіба що командирю.
 І якось — згадую тепер
 дні сутички жаркої —
 прапороносець наш помер
 в бою, як слід герою.
 Ми вибір тут же, крізь вогонь,
 на хлопцеві спинили...
 Прапороносцем ми його
 тоді настановили!
 І прославляв він у боях
 суворою порою
 наш вільний, наш радянський стяг,—
 так, як і слід герою.
 Він довго був між нас, та жаль,
 що він не був залізним...

Він був убитий наповал
шальним свипцем зловісним.
І ми взяли його з сідла,
і з тугою важкою
товаришів юрба несла
обмити труп водою.
Криниці біля, на траві,
ми куртку розстібнули,
сорочку геть усю в крові...
І, як були, здригнули.
То красна дівчина в'юнка
ділила долю з нами,
більш будь-якого юнака
достойна між бійцями.
Її ховали в час скрутний
в степу, в вінку з волошок.
Там, на могилі тихій тій,
цвів степовий горошок.
Давно горошок той одцвів,
чебрець одцвів і рута,
та дівчину, бійця з бійців,
понині не забуто.

МИ НЕ ЗАБУДЕМО НІЧОГО...

Ми не забудемо нічого,
забути сил у нас нема,
і смерть малого і старого
вам не обійдеться дарма!
На захід, кров'ю люто влитий,
по вами стоптаних полях
не втечете від нас, бандити,
не заховаетесь в лісах!
І навіть в хмарах не знайдете
ні порятунку, ні шляху,
з країв підзоряних впадете
і трупом ляжете в снігу.
Як сонце, ми вставм для кари
над землі ті, де тьма сама.
Брати, посилюйте удари:
поляже ворог, згине тьма!

1941. діюча армія

НЕЗАКІНЧЕНІ ПОЕМИ

ЗРЕЧЕННЯ

В Донбасі, остроропъ шосе,
поміж славетними містами,
велика шахта, над усе
тепер уславлена ділами,
стоїть, синіючи, в степах
красою димної рівпини.
Навколо неї місто нині
розкинулось, не по літах
відоме, пишне, знамените,
й течуть до нього по шляхах
безвісні люди потрудитись.
Нещасним там ніхто не буде:
там праці легендарний світ,
там щастя робітниче всюди
і дружби відданої цвіт...

* * *

Раз повесні північним шляхом
(місцева назва — Кутий тракт)
ішов, нерівня бідолахам,
безвісний піший, не юнак,—
літ двадцяти восьми приблизно,—
міцного зросту чоловік.
До тіла лишнула білизна
(він од ходні уже відвик),

візничим заклинам навмисне
не поступився, їх уник...
І сім верстов до шахти й міста
йде з чемоданом неважким
крізь спеку й пил. І норовиста
удача володів ним.

Привіт тобі, Донбасе синій!
Скрізь по твоїх шосе стрімких
блищать прудкі автомашини
(хай візники догонять їх!).
Пилюка лиш аж до ріки,—
жалюгідніють візники.

Дерева шумними рядами
оточують шосейний шлях,
і одинокий піший саме
йде під тінистими гілками
з німим здивованням в очах.
То стане він, а то прискорить
свою розгублену ходу,
то, заспілювши, на ходу
сам із собою заговорить...
Казна, яка в людей охота
тїнитись, марнувати час,
коли навкруг кипить робота
і хліб даремний не про нас.
Судити ж ще завчасно нам:
про себе й піший скаже сам.
Цей краєвид його спиняє,
вкрай приголомшує, бо є
протиуявне з голим краєм,
яким Донбас він досі знає,
якого вже не пізнає.
Куточок рабства старовинний,
ти ниці сад рясний і синій;
і сліду рабства не зосталось,

земля розквітнула оця;
якщо вона втрачає старість,
то як змінюються серця?

І мислить піший: «Не знайду
у друзів я привіт незмінний;
хоч не доведено провини
судом народної святині,—
дарма покличусь на біду
тут, біля вогнища родини,
ганьба під наглядом постійним
очей холодних, не чужих,
переступати безпартійним
почесний батьківський поріг.
Презирство мовчазне й могутнє;
ще молодому, повеспі
що ж обіцяєш ти, майбутнє,
так самотньому мені?
В час повороту запізнілий
лиш пролунає докір смілий
в обличчя просто, без жалю,
і мовчки я його стерплю
без прав прийняти як образу:
ні краплі я зусиль моїх
в добробут цей не вклав, а міг
дружити з героями Донбасу».

Так думав піший, ідучи
не зацікавлений нічим.
На чоботи йому лягала
зелено-сіра пилюга,
і рідне місце підпливало
та коливалося в ногах.
Він на горбу спинився, звідси
помітні сні допецьких міст,
далекий обрію поміст,
ставки прозорі, мов кришталі;

там села й селища, там сад,
блакитних териконів ряд.
Курять міста, курять долини,
то тиша скрізь, то гуркіт лине,
шосейний шлях веде на шахту,
до міста, через глиб яруг,
то перед величчю ландшафту
враз пішому забило дух.
Він з місця не зійде. Не втома,—
вагання керувало ним.
Лице бліде; в погах судома;
і довго, довго перухомо
стоїть він тихим і чужим;
як пересвідчитись стократ:
вперед ступати чи назад
йому належить? Під горою
ворушить вітер квітів шовк,
Білан здригнув, махнув рукою
і в місто по шосе зійшов.
Новий будинок і прегарний
дзвінкий прикрашує майдан
в частині міста центральній,
і там живе стара Білан:
їй забезпечив честь і спокій
труд неусипний та високий.
Будинок світлом електричним
пашить вечірньої пори,
фасад державні прапори
прикрашують горінням звичним,
і весь майдан гримить, шумує,
багатолюдний і лункий,
моя Країно Рад, тебе я
люблю, як світ єдиний мій.
Сьогодні місто ювілей
старій Білан якраз справляє,
щоб вік, прожитий для людей,
чиє життя тепер буває,

був дорогим і для дітей.
В блискучій залі у старої
веселий сміх на всі строї:
зійшлись соратники юрбою —
і чоловіка, і її.
Сюди зійшлись більшовики,
старі бійці позапартійні,
високославні і настійні,
душею, серцем юнаки,
Донбасу гордість і краса,
Вітчизни зоряність ясна.
І молодь теж шумить невпинно,
усім до серця дружби гуд...
Донбасу слава — Мариїна,
комсорг цієї шахти, тут.
Білан всі зичать років довгих
та споминають дні старі,
поневір'яння шахтарів
або ж бої, де лито кров їх.
Скількох бійців тоді не стало...
І товариство пригадало
смерть героїчну Білана
од кулі лютої Махна.
Загинув стійко смертю славних
Білан, старої чоловік,
і світла пам'ять літ недавніх
жива про нього рік у рік;
найкраща ж пам'ять про бійця
є син, достойніший отця.
Дзвенять бокали, ллються вина;
свій тост за сина Біланів
проголосила Мариїна.
Луною — серед юнаків:
«Хвала тобі, почесна мати,
якщо твій вік одцвів,
ти мусиш в сині радість мати
на схилі вславлених років!»

Проскочив піший непомітним
хутчій до рідного гнізда,
що майорить огнів суцвіттям,
як очі матері, привітним:
тут буде легшою біда.
Спішить він сходами квапливо,
не чує срібних голосів.
Та в дверях зали полохливо
прибулець ніби остовпів:
обличчям, бачить, мати сль,
чимало люду зібралось,
в ім'я його високий тост
з уст Маріїниних лунає.
І сміло, радий з прибуття,
ввійшов у залу він бадьоро,
і оплесків бурхливе море
угамувалося не скоро
на знак такого вороття.
Нарешті руку він простяг,
і вчувся сум в його словах.
«Живете ви,— сказав він,— дружно.
Народам нашої землі
відома ваша прямодушна
і вірна дружба з часу мли.
Я повернувся безпартійним...
Мій вік в ранковій ще порі.
Не проганяйте, шахтарі,
мене презирством смертобійним:
я можу здатися в походах,
трудитись по останній подих
на честь Вітчизни в цім краю,
і в цьому клятву вам даю!»
І він замовк, також мовчала
здивованого люду зала,
ніхто очей не підіймав,
і мати, збліднувши, німа,
закам'яніла вкрай стояла.

Здалось, мовчанню меж немає.
Та годі, сумнівів немає!
Всім ясно стало: Любомир,
славетних Біланів нащадок,
зробив в житті сумний початок,
що він — не батько-богатыр,
а з духом помилок зловісним,
що не зуміє Любомир
сам, недругу наперекір,
зрости більшовиком залізним...
Що хлопця треба рятувати...
І насторожилася мати.
При дзвоні порцеляни й скла
все далі бесіда текла.
Гостинна матері квартира
знов оживляла Любомира.
Та час не жде. Як чай, холол,
вичерпувався зміст розмов,
і піднялась тоді спрокволу
стара і стримана Білан,
вона схилилась біля столу,
очима друзів обвела
і тихо проказала зборам:
«Нікому з нас не легко з горем,
на заході років своїх
ми думаєм про молодих.
Я ж, нещаслива, маю сина.
Нездатна захищатись я,
щоб світлою була моя
остання старості хвилинка,
як з другом друг, як з братом брат,
тепер порадимось щиро;
чекаю ваших я порад,
як врятувати Любомира.
Кажіть же, слухаю гаразд.
Вам, сивоусим, зрозуміло,
що честь родини — наше діло,

що мушу зараз, тут, не десть,
її оборонити честь...
Пора! Я знаю ваше слово.
Зректися ж сина я готова!»
Замовкла мати, і кругом
не виникнув тривожний шепіт,
як серця будженого трепет
над засумованим столом.
З похмурих виглядом мовчали
сини дерзання, не печалі,
два покоління увіпчали
сучасну казку перемог.
У нетривалій тишині цій
вони чекали: бліднолиций
не встав, не скочив з місця син,
не кинув погляд блискавичний,
а в позі дивній і незвичній
застиг ягням покірним він,
і тільки піт рясний, холодний,—
блищали цятки на чолі,—
і тишу, ніби тьму ракета,
порушив голосом твердим
сам секретар парткомітету,
лисоголовий Никодим.
Він одповів: «Ти правий, хлопче,
ми дружво й радісно живем,
притулок бідарям даєм,
б'ємося з ворогом охоче,
і ми не любим суму й сліз
і слів нещирих покаєння.
Якщо з собою ти приніс
необережні сподівання,
чужі, затаєні бажання,
то краще з нами не дружись:
часина всіх вагань остання,
люби ж Вітчизну, як і ми,
люби її беззаповітно,

живи для неї, й непомітно
цвіт гідності в тобі розквітне,
цей рятівник живих прямий.
Що ж маєш в рідному краю?
Здобути вдруге честь свою!
Сказав і усміхнувся, слову
своєму вірний, Никодим.
Бенкет продовжувався знову
із сміхом, співом молодим.
Губився дням і тяжлям лік
зо для прилюдної поради;
Білап, звичайний робітник,
давно в забійницькій бригаді;
давно він певною рукою
веде зарубку вглуб і вшир.
Давно вже повеє він спокою,
і ним між друзів од забою
гордиться більше, ніж собою,
повсюдно знаний бригадир.
Пора б відзначить Любомира!

Пора прийшла; не раз, не два
на домагання бригадира,
на запальні його слова
мовчать лише керівники.
І нарікають юнаки,
до клубу сходячись юрбою:
ні, затирають Білапа,
гордують мужністю такою,
тож і провина незначна,
щоби спокуті вік віддати
жадали друзі й рідна мати
од Любомира Білана.
«Хіба нам, молоді, нівроку,
раз помилісь, страждай без строку?»
І неугавним був язик
майстрів таємних поговору

серед немудрих і базік
у пору витримок нескору.
«А Маріїна! Що ж вона?
Надія наша й Никодима
все знає, бачить, невловимо
кепкує з радощів одна...
То помста, помста за минуле:
колись відцурану любов
до Любомира не забула,
взяла в ній гору жінки кров...» ---
отак людська на шахті сила
безперестанку гомоніла.
Але над гомоном спокійний,
твердий, рішучий і настійний,
пезнаний з рішенням хакчим
лпшався далі Никодим.

* * *

Безжурні міста громадили
заміський шумно людпять парк:
іде з дружиною шахтар,
сціпять сюди дівчат рум'яних
і хлопців чепурні кукли.
Скрізь почипаються розваги,
пісень і танців переваги
доводять дружно юшаки.
Гопак, мазурка і лезгинка,
спів оперний, речитатив
звучать у парку відпочинку,
що глухо й сам, як ліс, шумів.
А от з-за парку голосистий
з човнів допоситья мотив:

такий далекий та іскристий
цієї пісні заспів чистий
дзвенить, прозоріший од хвиль,
закучерявлений, як хміль!

1938

КОЛОМАН ВАЛІШ

(Уривок з поеми)

Багато діб не спить, не їсть
Невтомний Валіш в себе вдома.
Де він — ніхто не розповість,
йому ніщо віднині втома.
У дні розбурхані такі
він скрізь на мітингах крилатих,
і нишпорять за ним по п'ятах
меткі поліції шпики.
Тривожна ждала вдень Паула,
жде так же трепетно вночі,
уже і північ промайнула,
ранковий сполох несучи.
Спинається над містом вище
мовчазна замкова гора,
на ній снігів сипучих гра,
з-за неї вітер гір провіщий
подме пронизливо і зникне,
торкне лиш шибки у вікні,
і раптом — гомін поблизу,
мов сніг яри, заносить тиша,
сама віщуючи грозу.
Даремно, ніт — нема Валіша...
І згадуються ті літа
тепер Паулі безнастанно,
коли, ще дівчина проста,
вона зустріла Коломана,

коли бійцем угорських Рад
він вперше в Австрії з'явився
і на шуцбундівський парад,
більшовиків російських — брат,
із недовірою дивився!
Угорських Рад поразки досі
забути Валіш не зумів.
Він щиро вірить перемозі,
готовий до нових боїв.

І перевагу віддала
Паула чесному угорцю,
й назавше другом нарекла
Рад сегедінського дозорця
без остережень і ваганя,
і не зазнало зрад кохання...
Засни ж, Пауло. Тихо скрізь,
лиш кроки чуються чийсь.
От ближче, ближче...

І знайому
ходу неважко відрізнити.
Це Коломан іде додому!
Паула схоплюється вмить,
іде, щоб двері відчинити,
спішить, зрадівши до нестями.
Та увійшов не Коломан,
то габсбурзький був капітан
з гаймверівськими молодцями.
— Гаймвер не терпить непорядку,—
процідив капітан.—

Скажи,
де чоловік твій, пам вкажи.
Австрійко, будь із нами владку,
вітчизни спокій збережи.
Але Паула ув одвіт:
— Ви запізнались, капітане,
ідіть, шукайте і знайдіть,

якщо хоробрості дістане.
— Де він?
— Не визнають вороги...
— Гей, хлопці, жінку в батоги!

* * *

Шуцбунду засідає штаб.
Увесь в тривозі Брук-на-Мурі,
його збудити так змогла б
лише війна або похмурі,
як хмари, біди всенародні.
Ніде не сплять робітники,
в темі сновигаючи сьогодні.
А то збираються в кущи,
заходять потай в штаб шуцбунду,
щоби дізнатись, що вожді
на думці мають. І чи буде
вже тричі прокляте «зажди»
спиняти їх, щоб груди в груди
нарешті з ворогом зійтись...
Що кажуть посланці із Відня?
Невже все те ж, немов колись?
Невже жданню кінця не видно?
Чого ж іще не позбулись?
І сум'ятився Брук-на-Мурі.
Невдовзі й сутичка зайшла б
з нещадням, притаманним бурі,
та тиждень засідає штаб.
Світліє небо понад містом,
довкола штабу патрулі
(вночі звірялись тільки свистом)
уже маячать у півмлі.
Нема ні світла, ні зірок.
Хмарки, мов шаристі папуші,
пливуть. Патрулю, чуєш крок
біля похмурої ратуші?

А в штабі спірка ще гостріша,
і, видно, згоди не дійти,
щоб під командою Валіша
у наступ бойовий піти.
Сидять, як недруги одвічні,
одної партії сини,
соратниками знапі в січні,
жорстокі в лютому вони.
Що Валіш — полум'я невгасне,
то Шпітцер — збурена вода,
і Рус між ними, як нещасне
створіння остраху. Біда!..
Надвоє розколовся провід.
Завзятий Шпітцер, ворог крові,
гарячі кидає слова
за мир і згоду. І нова
положить голови надія,
і зве, і не зника, мов дим.

Серцями Шпітцер володіє,
вже більшість проводу за ним.
І Карл, і Ганна тяжко хворі!
Не варт до зброї братись нам!
Нема краси і щастя в горі
батькам, родинам і братам,
і неминучий час покори,
коли держава похитнеться
і пролетарська кров поллеться,
а нею сповнений Дунай
також тектиме в Чорне море.
Тоді іди, тоді питай
порад у вітру в мертвім полі...
Хто б захотів такої волі?
Ні, треба миром, миром, миром,
щоб нам уникнути біди,
і прагненням співпраці щирим
здобуть свободу назавжди...

Не з комуністами, а з нами,
за діло Австрії й своє,
ходім в парламент не з мечами,
для нас там досить місця є!
Посеред вигуків ворожих
або по-дружньому догожих
запально Шпітцер говорив
про мир угоди, про щасливий
шлях постуцу у незрадливий
світ буржуа й робітників.

І тільки Шпітцер закінчив,
підвівся Валіш і туманним
з безсоння поглядом своїм
обвів соратників... А втім,
він розмовлятиме останнім,
щоб вирішити так чи так
спромігся остаточно штаб,
хоч досить волі є зірвати
дебатів плетива стократ,
шупбунд увесь на бій завзятий
нараз у Штірії підняти,
ба навіть Відень обступати
фортецями штірійських Рад...
Та Валіш — чесний демократ...
Рече статут демократичний:
до зброї рук не простягай
і мир шильнуу у світі вічний —
щосили ката умовляй.
А кат як кат... І що ж казати
тепер Валішеві про ката?
І він замислився, промови
забув початок огневий;
який же він смутноголовий,
лише не мертвий, а живий...
То ж до самісінького скоцу,
життям і честю робітник,

вестиме Валіш оборону
від ката і його шулік!

* * *

І з грюком в штаб, серед мовчання
замислених проводирів,
заходять трое страйкарів.
То делегація остання
бійців шуцбунду рядових —
старий і двоє молодих,
давно всі Валішу знайомі.
Перед вождями віч-на-віч
вони застигли нерухомі,
і гнів пашів їм од облич.
— Вільгельме Крузе, що нового? —
звернувся Валіш до старого,
подавши руку через стіл.
— Ти, Коломане, нам прости,—
сказав той сухо.— Ми такого
не можем сорому знести:
гаймвер лютує невблаганно,
готує ярма і кайдани
товаришам-робітникам.
Ти — вождь? Чому ж нема команди
до бою звіреним бійцям,
чому живуть скажені банди
катів, загрожуючи нам?
Уже світає, ворог всюди,
є зброї досить, наступ буде.
Внесіть же, вірні друзі, ноші
та покажіть мерщій вождям,
і хай нещастя допоможе
свободу звоювати нам!

З таким здивованням великим
юрба квапливо рознялась,

що ноші, внесені в той час,
запам'яталися навіки.
З очей утоми спав туман;
до нош, похилений журбою,
став навколінця Коломан:
— Пауло, рідна! Що з тобою?
— Мене катовано... Біда,—
Паула тихо повернулась,
крізь біль шалений усміхнулась,
така незламна й молода.
Здалось, її колючі очі
глузливо мружаться пророчі,
здалося, кажуть очі сміло:
«Сліпці, сліпці! Вас б'ють, як били!..»
І губ безкровних гордий звив
презирства спокій охопив.

Балада про подарунок

До всього готові стоять бійці,
За рядом ряд, у млі — кінці...
І кожен боець завмер — чекав,
І тиснула міцно рушницю рука.
І тихо мовив старий комрот
До відданих, рідних, бойових чот:
— До ранку здобути гнилий Сиваш!
Це буде дарунок Жовтневий наш!..
І більше ні слова... Комрот замовк...
І стиснули руки рушниці знов...
Полки наготові... Рішуча доба...
І мітинг летючий заквив комбат.

Коли сапери вперед пішли
І впали в обійми піску й землі —
розгорнутим строем услід пішов,
в боях гартований Н-ський полк...
Не вітри упали з підхмар'я ниць,
не громи, не стріли ясних блискавиць
і рвали, і били Сиваш сліпий,
і повнили гуком глухі степи, —
то бою нічного нестримний жах
закляк непорушно в усіх очах...

Не вискочить серцю в дальні світи!..
Бійцеві не зрадить своєї мети!..
Здригнулась земля... І вдарив бій!..
Шалений, шрапнельний проніс буревій...
«За Владу Рад хто підняв багнет,
Той мусить до смерті — лише вперед!»
Так скрикнув похмурий, старий комрот...
І смерть зав'язала навіки рот.
Хвилюється, пада жакливо даль:
Морська у Сиваш іде вода...
І в штабі — донесення: «Вода!.. Вперед?..
Командовий склад наказів жде!..»
Надходить підмога... Дивись, комдив!
Мов криця, погляд у всіх бійців:
«За Владу Рад хто підняв багнет,
Той мусить до смерті — лише вперед!..»
«Вперед! Щоб стрічали зорю бійці
дарунком, як стягом в палкій руці!..»
У віспі — хмари... В огні — земля!
Розстріляна земле! Здіймайсь! Кружляй!..
Закінчено битву... Скликай, сурмач!
Од крові світання втекла п'ятьма,
І лави уже за Сиваш пішли —
лиш постріли гулко іще пливли.
За ними ідуть під сурми й спів :
резерви, мов хвилі до берегів,
і пісня славить пройдену путь!..
Прапори і ранок навкруг цвітуть!

1928

У нашій мові, точні і єдині,
Жили слова, що їх не змиє час.
Грузини промовляли їх гортанно,
А білоруси з натиском на «а».
Під стягом рівноправного єднання
Братались люди.

Піднялась Нева,
Дніпро летів порогами до моря,
Ревла Кура, Амур бурхливо плив.
Ми все пізнали — і ліси, і гори,
Аж до сибірських кедрових лісів.
Ми з боєм пробивалися крізь хащі,
Міста в нас виростали у тайзі.
Ми називали іменами кращих
Усі заводи й вулиці усі.
У сьомий день врочистий листопада
Ладнались ми, щоб з прапорами йти —
Від Ленінграда
до Ленінабада,
Від Львова до Хабаровська — брати.
В двадцятому столітті, в другій чверті,
Ми пізнавали неповторний час.
Ми здобували щастя і безсмертя —
Такими ти запам'ятаєш нас.

**Ми здобували право чесно жити,
Учитися, рости без перепон.
Здобули кров'ю ми шостину світу,
І в цьому був наш Основний Закон.**

Це видання є найповнішим на сьогодні виданням поетичних творів Дмитра Надіїна. Однак і воно не є повним, оскільки не вся творча спадщина Надіїна вже зібрана.

Поет невтомно, багатократно переробляв і шліфував усе ним написане, особливо вірші першої книжки «На світанні». Частина з них у переробленому вигляді була вміщена у пастушних збірках. Проте упорядники всі вірші, нехай і в переробленому вигляді, «закріпили» за тією книжкою, де вони з'явилися вперше. Таким чином, книжка «На світанні» представлена тут майже повністю, дві наступні теж, але без віршів, що вже були у збірнику «На світанні». Всій книжці ми вирішили дати назву «Прозорість», оскільки вже перше її видання мало характер вибраного. В розділах «Вірші різних років» та «Незакінчені поеми» ми прагнули, наскільки це можливо, подати твори у хронологічному порядку, що дає можливість простежити еволюцію творчості Дмитра Надіїна.

Із книги «На світанні» (1929). Збірник передруковується повністю, але з урахуванням виправлень і доробок, зроблених у ряді віршів. Вірш «Дума», що відкриває книгу,— це ґрунтовно перероблений вірш «А був, як звірюка...», що ним відкривалася книжка «На світанні». «Передчуття» — вільна варіація з О. Блока (у книжці «На світанні» вірш зветься «Я не знаю...»).

Деяких змін зазнав також вірш «Другові». «Шум» друкується без змін, «Луна» — із незначними авторськими виправленнями.

Вірш «Коли б...» у першому виданні звався «Буяй, життя», але зміст його залишився майже без змін; «Море» — перероблявся автором. Виконуючи авторську волю, друкуємо його за останньою редакцією.

Вірш «Степ» не зазнав переробок. У книжці «На світанні» друкувався під назвою «Ідем... Ідем...».

Поезію «Востаннє» дещо перероблено: поет прагнув одшліфувати її, надати закінченості мислі й виразу. Вірш «Братання» в збірнику «На світанні» друкувався під назвою «Степ», а «Прозорість» — мав назву «Осінь» і присвяту А. Бунцельману. А. Я. Бунцельман був доцентом спочатку Миколаївського, а згодом Калінінського педагогічного інститутів. Помер у 60-х роках.

Вірш «Мати» в збірнику «На світанні» мав епіграф з Пушкіна: «Подруга дней моих суровых...» Пізніше автор епіграф зняв, а в тексті вірша вніс незначні виправлення.

Уривки з поеми «Прокляття» друкуються за текстом збірника «На світанні». В пізніших книжках не передруковувалися. «Балада про подарунок» вміщена у збірнику «На світанні» у розділі «Балади». У збірниках «Втручання поета» та «Прозорість» вірш передруковувався під назвою «Подарунок». Подаємо під цією ж назвою. Суттєвих змін та виправлень балада не мала. Балада «Ранок партизана» у книжці «Прозорість» одержала нову, точнішу назву, під якою тут і друкується. Текст суттєвих змін не зазнав.

«Легенда Карпатських гір» у «На світанні» називалася «Балада про полон» з присвятою: «Батькові свому з любов'ю присвячую». Цей твір у значно переробленому вигляді і з новою назвою передруковувався у збірнику «Втручання поета».

Із книги «Втручання поета» (1931). В цій книжці були вміщені нові твори — здебільшого на теми індустріалізації країни, і кілька віршів із першої книги («Ранок партизана», «Подарунок», «Легенда Карпатських гір»).

Тут даємо вірші «Втручання поета», «Про вугіль», «1930», «Вагар», «Перша вправа».

В книжці «Прозорість» (1933) вміщено як нові твори Д. Надіїна, так і деякі вірші з двох попередніх книг. Основна тема книжки — оборона Радянської Батьківщини. В збірнику відбилися враження від перебування в лавах Червоної Армії та від праці в Донбасі.

З нових віршів тут вміщено: «Я порох війни», «Тривога», «Поезія про стійкову службу», «Звертання», «Лист до товаришів і друзів по полку», а також «Чорномор'я», «Миколаїв», «У кімнаті». Вірші «1930», «Про вугілля», «Втручання поета» взяті з попереднього збірника «Втручання поета».

Вірші «Ранок партизана», «Подарунок», «Братання», «Коли б...», «Прозорість», здебільшого в переробленому вигляді і з новими назвами, взято з першого збірника «На світанні».

Вірші різних років. В цьому розділі вірші: «Ювілейне слово», «Відпочинок наш армійський...», «Червоногвардійка», «Присвята», «Синьоока, дальня-дальня», «Подруги», «Ми не забудемо нічого» уперше вміщені у збірнику «Я був бійцем» (Донецьк, 1958). Дати віршів дані здебільшого за свідченням упорядника нашого збірника, дружили поета Софії Романівни Надіїної.

Вірш «Солдат Шевченко» друкується за сімейним архівом поета. Судячи з тексту, він лишився незакінченим.

Поезії «Стара куховарка», «Вартовий», «Фрунзе», «Барон», «Перед шлюбом», «Засідання бюро», «Сокіл та його син», «Подруги» — уперше вміщено у збірнику «Пісня бійця» (Одеса, 1966) і взято упорядником збірника І. М. Дузем з сімейного архіву поета. Там же вперше вміщено і дві незакінчені поеми: «Зречення» та «Коломан Валіш».

Зауважимо, що в збірник «Пісня бійця» випадково потрапив вірш «У нашій мові», що належить А. Кошштейну.

Не всі твори Дмитра Надіїна як довоєнного, так і воєнного часу збереглися. Частина їх загубилася у дні війни. Все найцінніше, що пощастило віднайти, ми подаємо у цьому виданні.

ЗМІСТ

Поет залишається молодим.

С. Крижанівський 5

Із книги «На світанні» (1929)

Дума	13
Передчуття	15
Другові	16
Шум	17
Луна	18
Коли б...	19
Море	20
Їдем... їдем...	21
Востаннє	23
Братання	24
Прозорість	25
Мати	27

Прокляття.

I	30
II	31
III	32
Подарунок	33
Ранок партизана	36
Легенда Карпатських гір	38

Із книги «Втручання поета» (1931)

Втручання поета	45
Про вугіль	48
1930	51
Вагар	54
Перша вирава	56

Із книги «Прозорість» (1933)

«Я порох війни...»	61
Тривога	62
Поезія про стійкову службу	65

Звертаєня	67
Лист до товаришів і друзів по полку	70
Чорномор'я	72
Миколаїв	73
У кімнаті	75

Вірші різних років

Ювілейне слово	79
«Відпочинок наш армійський...»	80
Солдат Шевченко	81
Присвята	83
«Сип'юока, дальня-дальня!»	85
Стара куховарка	86
Вартовий	88
Фрунзе	90
Бароц	92
Перед шлюбом	93
Засідання бюро	95
Сокіл та його син	98
Подруги	104
Червоногвардійка	105
Ми не забудемо нічого...	107

Незакінчені поеми

Зречення	111
Коломан Валіш	122
Примітки	129

ДМИТРИЙ ПИМЕНОВИЧ НАДЕИН

ПРОЗРАЧНОСТЬ

Избранные стихотворения

(На украинском языке)

Видавництво «Дніпро».
Київ, Володимирська, 42.

Редактор *Л. А. Володіна*
Художник *А. М. Катернога*
Художній редактор *І. М. Гасрилюк*
Технічний редактор *Г. Г. Підгурський*
Коректори *Ю. А. Мороз, С. І. Шевцова*

Виготовлено на Київській книжковій
друкарні № 5 Комітету по пресі при
Раді Міністрів УРСР, Київ, Респіна, 4.

БФ 28601. Здано на виробництво 26/III
1972 р. Підписано до друку 14.VII.1972.
Папір № 1. Формат 70×90¹/₃₂. Фізичн.
друк. арк. 4,25. Умовн. друк. арк. 4,972.
Обліково-видавн. арк. 3,965. Замовл.
278. Ціна 69 коп. Тираж 4000.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

PHYSICS DEPARTMENT

5300 S. DICKINSON DRIVE

CHICAGO, ILL. 60637

TEL: 773-936-3700

FAX: 773-936-3700

WWW.PHYSICS.UCHICAGO.EDU

PHYSICS 311

LECTURE 1

1.1

1.2

1.3

1.4

1.5

1.6

1.7

1.8

1.9

1.10

1.11

1.12

1.13

1.14

1.15

1.16

1.17

1.18